

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
v Praze

Petra Burianová

Metafora boje o život
Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Petra Burianová**

Vedoucí práce: **Mgr. Marco Stella**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2009

Hodnocení:

Bibliografický záznam

BURIANOVÁ, Petra. *Metafora boje o život*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií, 2009. 65ns. Vedoucí diplomové práce Mgr. Marco Stella.

Anotace

Bakalářská práce „Metafora boje o život“ pojednává o pohledu minulých i současných autorit na problematiku užívání terminologického spojení sociálního darwinismu. Poukazuje na původ slovního spojení, jeho vývoj a jeho zavádějící konotace. Při srovnávání využívají autoři biologické a sociální teorie. Po obecnějším úvodu a prezentovaných představách Darwina a Wallace jsou v práci představeny sociální darwinismus a metafora boje o život z pohledu tří autorit, Oscara Hertwiga (1849-1922), německého biologa a sociologa a dvou současných vědců, sociologa Petera Weingarta a historika Petera J. Bowlera, kteří pochází z anglického akademického prostředí. Jejich pohled na sociální darwinismus vychází z jejich vlastního profesního zaměření, u Oscara Hertwiga z dobového kontextu, u Petera Weingarta porovnáním jazykové stránky metafory boje o život a jeho vysvětlením a Petera J. Bowlera historickým výkladem a podrobným rozбором biologických a sociálních teorií před Darwinem a po něm.

Annotation

Diploma thesis „Metaphor of struggle for life“ deals with the point of views of past and present scientists focusing on the term of social Darwinism related with the metaphor of struggle for life. It shows the origin of the term, its development and its confusing connotations. Scientists describe the most important biological and social theories to help to understand the context in which metaphor appeared. After an general introduction and presented ideas of Darwin and Wallace are in this essay introduced social Darwinism and metaphor of struggle of life from the three historians point of views, Oscar Hertwig (1849-1922), a past German biologist and sociologist and two present scientists, a sociologist Peter Weingart and a science historian Peter J. Bowler, from English academic field. Their views of social Darwinism have impact on a time context, language context, meaning of social and biological theories which are here presented in details.

Klíčová slova

metafora, boj, život, evoluce, darwinismus, lamarckismus, spencerismus, teorie, vývoj, pokrok, úpadek, příroda, společnost

Keywords

metaphor, struggle, life, evolution, Social Darwinism, Lamarckism, Spencerism, theory, development, progress, decay, nature, society.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 13.11. 2009

Petra Burianová

Poděkování

Jsem velmi vděčná za odbornou pomoc, přátelský přístup a ochotu Mgr. Marcu Stellovi, který se mě snažil navést na správnou literaturu a který mě odbornou literaturou, zejména anglicky psanou, pravidelně a neúnavně zásoboval. Knihy, které jsem při této práci používala, byly podpořeny grantem GAUK 113607/2007.

Obsah

Úvod	str.
1. Cíle a metody.....	str.
1.1 Cíle	str.
1.2 Metody	str.
2. Darwinova a Wallaceova teorie vývoje člověka.....	str.
2.1 Darwinův pohled na biologický a sociální vývoj člověka	str.
2.2 Wallace a jeho pojetí přirozeného výběru.....	str.
2.3 Příroda, kultura a eugenika	str.
3. Pojem „sociální darwinismus“.....	str.
3.1 Ambivalence pojmu sociálního darwinismu.....	str.
3.2 Sociální darwinismus a metafora boje o život	str.
4. Darwinova koncepce metafory boje o život	str.
5. Herbert Spencer a jeho vliv na metaforu boje o život.....	str.
6. Historický kontext: Německo ovlivněné Darwinem.....	str.
7. Pohled Oscara Hertwiga na sociální darwinismus a metaforu boje o život	
7.1 Oscar Hertwig a jeho spisy.....	str.
7.2 Pohled Oscara Hertwiga na politický darwinismus.....	str.
7.3 Sociální darwinismus z pohledu Oscara Hertwiga.....	str.
8. Peter Weingart a jeho pohled na sociální darwinismus.....	str.
8.1 Popularizace a kontext metafory boje o život podle Weingarta.....	str.
8.2 Metafora boje a přijetí darwinismu v populárním tisku podle Weingarta.....	str.
8.3 Změna ve vnímání kontextu: Soutěž mezi Weismannem a Kruppem.....	str.
8.4 Soutěž o Kruppovu cenu.....	str.
8.5 Normativní obrat ve vnímání metafory u Weingarta.....	str.
9. Peter J. Bowler a jeho pohled na sociální darwinismus.....	str.
10. Závěr	str.
11. Přehled použité literatury.....	str.

Úvod

Téma své bakalářské práce „Metafora boje o život“ jsem si vybrala proto, že považuji za zajímavé popsat, jakým způsobem metaforu boje o život vnímají tři autority – Oscar Hertwig, Peter Weingart a Peter J. Bowler. Mým záměrem je mimo jiné také popsat, jakým způsobem mohlo docházet k významovým posunům při přenosu metafory boje o život z oblasti biologické do oblasti sociálních věd.

V této práci se zabývám v souvislosti s metaforou boje o život i terminologickým označením „sociální darwinismus“. Do oblasti sociálního darwinismu totiž metafora „boje o život“ patří a tvoří jeho důležitou součást.

Pro pochopení toho, co pojem „boj o život“ znamenal v díle různých autorů musíme prozkoumat a porozumět teorii takzvaného sociálního darwinismu. Toto označení způsobilo mnoho nedorozumění, zejména sémantického rázu. „Sociální darwinismus“ byl velmi často zaměňován za obecnější terminologické označení „sociální evoluce“, které v sobě zahrnovalo prvky učení jako byl například lamarkismus, spencerismus a darwinismus. Sociální darwinismus čerpá z Darwinovy představy přirozeného výběru. Vzájemně odlišnou představu o termínu má jak Oscar Hertwig, tak i Peter Weingart a Peter J. Bowler.

Tito autoři vycházejí z Darwinova pojmu „boje o život“ (*struggle for existence*)¹ Tímto souslovím měl Darwin na mysli „boj“ organismů o zajištění příznivých životních podmínek, které by jim umožňovaly zdravý vývoj. Dále „bojem“ označuje soupeření organismů mezi sebou navzájem. Pojem „boj o život“ se tedy původně vztahoval jen na přírodu. Za toho, kdo tuto myšlenku přenesl z oblasti biologie do oblasti sociálních věd, označují velmi často - s negativním podtextem - Herberta Spencera. Tento vědec také pracoval s dalšími termíny - „přežití nejsilnějšího“, „boje v přírodě“, „hrozby degenerace“ a podobně bojovně naladěnými metaforami.

Tyto ideje patří do oblastí sociálního darwinismu. V sociálních vědách se termín objevuje na přelomu 19. a 20. století. Podrobně se touto dobou plnou změn věnuji v kapitole o Oscaru Hertwigovi, který analyzuje politický a sociální darwinismus a výmluvně přibližuje dobu a podmínky, ve které společnost žila. Hertwigovo vnímání metafory odráží jeho pohled na politickou a společenskou situaci před první světovou válkou a krátce po ní. Přenos metafory z biologické

¹ Darwin, Charles (1967): *On the Origin of Species by the Means of Natural Selection: Or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. Harvard University Press, London, str. 66-71.

oblasti do oblasti sociální měl v úmyslu vzít si na pomoc vědu, která by celé problematice dodala větší autoritu. Koncept boje o život vyzýval zejména k pokroku a osobní statečnosti. Sociolog Peter Weingart se zabývá jazykovým (významovým či sémiotickým) aspektem přenosu, zatímco historik Peter. J. Bowler všemi aspekty přenosu pojmu mezi jednotlivými vědními obory (např. biologie, sociální vědy a přírodní vědy). Zabýval se především nedarwinistickými teoriemi evoluce, které byly přijaty na konci 19. století a na začátku 20. století (lamarckismus, spencerismus).

V průběhu přenosu metafory z oblasti biologie do sociální oblastí vykrystalizovaly dva hlavní přístupy k tomu, jak vidět metaforu „boje o život“ v sociálních vědách.² První z nich se vztahoval k pohledu, že pokud se v minulosti vědci odvolávali na Darwinův koncept metafory boje o život s tím, že jím chtěli vysvětlit a přiblížit historickou změnu ve společnosti, dostali se do „slepé uličky“. Podle této teorie se mýlili také všichni, kteří se domnívali, že by něco takového bylo možné. Druhý pohled říká, že boj o život je jen prostředkem k přežití určité skupiny lidí a má zajistit pokrok ve společnosti tím, že se odstraní její neslabší členek. To ale nelze vědecky dokázat a také z humanistického hlediska je to neakceptovatelné. Tento pohled dal pozdější základ rasismu.

² Burrow, J.W.(2003): Krize rozumu. Evropské myšlení 1848-1914. CDK, Brno, str.109.

1. Cíle a metody

1.1 Cíle

a) Pokusit se o představení základních myšlenek Darwina a jeho předchůdců vztahujících se k metafoře boje o život.

b) Pokusit se o základní vymezení širokého pojmu sociálního darwinismu.

c) Pokusit se o základní popsání specifík německého prostředí, do kterého byla metafora „boje o život“ přenesena a popsat za jakých podmínek vznikala a v jakém prostředí se prosazovala.

Hlavním cílem práce je představit sociální darwinismus a koncepci teorie boje o život z pohledu tří autorit, německého biologa Oscara Hertwiga, sociologa Petera Weingarta a historika Petera J. Bowlera - poslední dva zmínění pocházejí z anglického akademického prostředí - a poukázat na roli, kterou metafora boje o život v minulosti představovala. Autoři se podrobně zabývají vztahem metafory boje o život a sociálním darwinismem. Vysvětlují její lingvistický kontext, porovnávají biologické a sociální teorie a prezentují své vlastní závěry.

1.2. Metody

K vypracování zvoleného tématu jsem využila sekundární literatury. V žádné ze zkoumaných knih nebylo téma metafory boje o život samostatnou kapitolou a tvořila vždy jen doplňkovou část publikací, ze kterých bylo nutné vybrat a vypracovat potřebné informace a učinit z nich ucelenou syntézu. Ze zmíněných prací jsem shrnula relevantní informace, které jsem se pokusila zasadit do obecnějšího kontextu. Důležitým sekundárním zdrojem se staly především práce tří autorit a dalších autorů, jejichž cenné odkazy jsem k doplňování informací využila a které jsem uvedla na konci práce v přehledu o použité literatuře.

V českých knihovnách se nachází několik málo zdrojů sekundární cizojazyčné literatury, které se velmi stručně zmiňují o metafoře. Nejvíce současné literatury pochází z anglofonního prostředí. Z nejstaršího období se tématu věnuje německy psaná odborná literatura, která byla dostupná ve studovnách českých knihoven. Kromě samotných informací jsem vyhledávala zejména odkazy na další související práce.

2. Darwinova a Wallaceova teorie vývoje člověka

2.1 Darwinův pohled na biologický a sociální vývoj člověka

V knize „*O původu druhů*“³ se Charles Darwin (1809-1882) nezabýval lidskou evolucí. Nicméně, jakmile kniha spatřila světlo světa, začali vzdělanci diskutovat o biologickém a sociálním kontextu jeho teorie. Teprve další Darwinova kniha - „*Původ člověka a pohlavní výběr*“⁴ - se zabývá sociální evolucí. Jedním z prvních „komentářů“ o sociální implikaci Darwinovy teorie pochází od Alfreda Russela Wallace (1823-1913), spoluobjevitele principu přirozeného výběru.

Darwinův pohled na lidskou evoluci byl silně ovlivněn jeho výzkumnou plavbou kolem světa na lodi Beagle. Darwin odsuzoval otrokářství, ponižování původních obyvatel a krutost evropských dobyvatelů. Ale i přesto, že nebyl zastáncem drsných kolonizačních metod, domníval se, že kolonizace je nevyhnutelná. Darwin považoval Wallacův názor na pohlavní výběr za podnětný. Podle Wallace, mají všichni původní obyvatelé, se kterými přišli Evropané do kontaktu, postupným fyzickým i kulturním poevropšťováním, zaniknout.⁵ Darwinova ovlivňovala také myšlenka o pokroku, o neustálém zlepšování, které bude završeno nadvládou vyspělých národů nad ostatními národy. Na druhé straně na něj měl silný vliv Wallacův pohled na vyspělou společnost, která pomáhá (ekonomicky) „slabším“ jedincům. Tito jsou v reprodukci rychlejší a početnější než jedinci „silnější“. Dochází k závěru, že pokrok není statickým pravidlem a přirozený výběr nehraje v moderní společnosti žádnou roli.⁶ Ti nejspolehlivější nejsou předurčení k tomu, aby přežili. Jedinci umístění na špici společenské pyramidy nejsou těmi nejlepšími nebo těmi nejinteligentnějšími a naše populace se v každé generaci obnovuje spíše ze spodních než ze středních a vyšších vrstev.

U Darwinovy teorie se většinou zdůrazňuje, že se jedná o teorii sociálních hodnot, která reflektuje svou dobu a poukazuje na paralelu mezi přírodním výběrem a etikou volné soutěže kapitalismu. Darwinova teorie vznikala během plavby kolem světa na lodi Beagle a stala se tak do jisté míry ukázkou rostoucí síly Anglie jako námořní velmoci. V pozdějších obdobích 20. století kolonialismus byl stále sebevědomější a není divu, že vznikala řada metafor a evolučních paralel, které vyjadřovaly souvislost s dobýváním a kolonizací Nového světa. Odvolávají se přitom na evoluční teorii a paleoantropologii. Podobná paralela se dá najít např. v interpretaci

³ První vydání v roce 1859.

⁴ První vydání v roce 1871.

⁵ Paul, Diane B. (2009): Darwin, Social Darwinism and Eugenics. In: Hodge, Johnatan, Radick, Gregory (ed.): Cambridge Companion to Darwin. Cambridge University Press, Cambridge, str. 219.

⁶ Darwin, Charles (1913): The Descent of Man and Selection in Relation to sex. Princeton University Press, Princeton, str. 195.

evropské historie a prehistorie mohutným vpádem dobyvatelů, kteří přišli z kulturně vyspělejších východních částí. Darwinismus (a obecně evolucionismus) se inspiroje především dvěma teoriemi: liberální filozofií neustálého vývoje a teorií boje, která je konzervativnější.

2.2 Wallace a jeho pojetí přirozeného výběru

Pojďme se podívat na Wallaceův postoj. Ten měl totiž na utváření Darwinových teorií velký vliv. Wallace se domníval, že prostřednictvím výběru budou podporovány ušlechtilé vlastnosti jako jsou racionalita a altruismus. Výběr se bude zaměřovat na psychiku a morálku spíše než na fyzické kvality lidí. Ve svých spisech se zaměřoval především na boj mezi společnostmi navzájem. Společnosti, které upřednostňují vlastnosti jako jsou předvídavost, sebekontrola, smysl pro spravedlnost, budou ve výběru upřednostňovány před ostatními společnostmi, u nichž se zmíněné vlastnosti vyvinuly v menší míře. Prvnímu typu společnosti se bude dařit, bude se neustále mentálně i morálně zlepšovat. Nakonec se bude celý svět skládat z jednoho typu společnosti a potřeba vlády a zákonů vymizí.⁷

Mnoho Wallaceových kolegů se však zabývalo otázkou, jakým způsobem funguje výběr na domácí půdě - v Británii.⁸ Proces výběru probíhal ve vyspělých společnostech, k jakým Británie patří, jiným způsobem, než jak naznačil Wallace. Moderní medicína a humanitární opatření napomáhaly fyzicky a mentálně slabším jedincům ve společnosti. Kromě toho se tito jedinci rozmnožovali daleko rychleji než jedinci „první kategorie“. Poprvé se začaly objevovat obavy, že by evoluce mohla dostat opačný chod a mohla by upřednostňovat jedince slabší vůči jedincům silnějším. První, kdo na tento jev upozornil, byl Darwinův bratranec Francis Galton. (1822-1911)⁹

Wallace překvapil Darwina odmítnutím teze, že by přirozený výběr mohl sám o sobě zvýšit mentální a morální kvality člověka a pomocí evoluce by zajistil vedení „vyšších sil ducha“. Darwin se nechává Wallacem inspirovat a zaujímá podobné stanovisko. Přiklání se k názoru, že morální kvality nelze získat přirozeným výběrem, nýbrž daleko lépe pomocí návyků, rozumem a učením.

2.3 Příroda, kultura a eugenika

Darwin se v 19. století obával toho, že pokud jsou povahové rysy, které umožňují člověku úspěch nebo naopak neúspěch dědičné, a pokud lidé, kteří mají více negativních povahových rysů plodí více dětí s nežádoucími vlastnostmi, mohlo by dojít k celkovému úpadku (degeneraci) lidstva.

⁷ Wallace, Alfred, Russel (1912): Darwinism: An Exposition of the Theory of Natural Selection. Macmillan, London.

⁸ Filip Sclater, Alfred Newton patřili mezi Wallaceovi kolegy

⁹ Galton byl zastáncem názoru, že lidský intelekt, morálka a charakter člověka jsou přenášeny z rodičů na potomky dědičně.

Naštěstí v Darwinově době nebyly tyto pesimistické prognózy zdaleka obecně přijímány. Darwin sice připouštěl Galtonovu perspektivu důležitosti zděděného intelektu, avšak zároveň byl zastáncem toho, že úsilí a tvrdá práce mají stále velký význam. Navíc v Darwinově době převládal vliv lamarckismu a teorie o zděděných vlastnostech neměla zapotřebí podporovat program selektivní reprodukce. Na přelomu 19. a 20. století se situace obrátila; lamarckismus oslabil a myšlenka o dědičnosti vlastností zesílila. Odpůrci lamarckismu byli toho názoru, že jediným řešením sociálních problémů společnosti, je omezit reprodukci u lidí s nežádoucími charakterovými vlastnostmi a naopak podpořit reprodukci u lidí opačné kategorie.¹⁰

V roce 1893 sir Francis Galton vymyslel „ozdravný“ program, který byl zaměřen na talentované a schopné jedince, které chtěl programem podpořit k zakládání rodin. Tento program nazval eugenikou. Jeho eugenika je považována za pozitivní eugeniku, protože jejím cílem bylo pozitivní ovlivňování lidského genofondu. Ve 20. století však převládl negativní směr eugeniky. V USA, v Kanadě, v Británii a mnoha severních zemích Evropy se základní otázkou stal způsob, jak nejlépe omezit reprodukci morálně a mentálně retardovaných. Na řadu přišly různé formy sterilizace u žen a mužů s nežádoucími dědičnými rysy. V roce 1940 byl přijat sterilizační zákon ve třiceti státech USA, ve třech kanadských provinciích, ve švýcarském kantonu, v Německu, v Estonsku, ve všech zemích Skandinávie, ve většině zemí východní Evropy, na Kubě, v Turecku a Japonsku.¹¹ Nejrozšířenější a nechvalně známá se stala eugenická opatření v Německu po roce 1933, kde se eugenika pod názvem státní rasové hygieny (*Rassenhygiene*) stala zvrácenou strategií národního socialismu Třetí říše.

¹⁰ Bellomy, Donald C. (1984): „Social Darwinism“ Revisited. Perspectives in American History, New Series, New York, str. 59.

¹¹ Hertwig, Oscar (1921): Zur Abwehr des ethischen, politischen und sozialen Darwinismus. Gustav Fischer Verlag, Jena, str. 101.

3. Pojem „sociální darwinismus“

3.1. Ambivalence pojmu sociálního darwinismu

Je otázkou, jakým způsobem se sociální darwinismus vztahuje k původní Darwinově teorii. Darwinovi nepřátelé, např. americký populista a kreacionista William Jennings Bryan¹² (1860-1925), přirovnávají Darwinovu teorii k dogmatické „teorii o tmě a smrti“¹³ a klade přímou souvislost mezi teorií a tvrzením, že silnější má moc nad slabším a že jedinou vírou je víra v lidské zdokonalení prostřednictvím pohlavního výběru.¹⁴

Oproti tomu soudobí Darwinovi obhájci, mezi nimi např. Daniel Dennett (datum narození 1942),¹⁵ nahlíží na sociální darwinismus jako na zkomolení a desinterpretaci smyslu Darwinovy teorie. Darwinovi obhájci si stojí za tvrzením, že „desinterpretace Darwinovy teorie“ vede k mylnému výkladu dílčích sociálních, politických nebo ekonomických principů. Sociální darwinismus má jednu velkou trhlinu a ta spočívá v tom, že čistě vědecká teorie je využívána ke zcela nevědeckým účelům.¹⁶

Jen málo profesionálních historiků si nicméně ve skutečnosti myslí, že Darwinova teorie má přímou souvislost s prvně zmíněnými doktrínami, nebo že s nimi teorie nemá absolutně žádnou souvislost. Oba pohledy se však týkají jak biologického pojmu, tak jeho sociálních implikací a vedou k vášnivým diskuzím.

3.2. Sociální darwinismus a metafora boje o život

Darwinova teorie společně s metaforou boje o život nabízí z pohledu sociálního darwinismu různé výklady. Darwin v ní zdůraznil důležitost boje mezi druhy, věřil v nejpřísnější přírodní podmínky. Příznivci tržního kapitalismu se většinou odkazují na tento Darwinův kontext. Nicméně samotný Darwin zdůraznil, že termín „boj o život“ (*struggle for existence*) použil v širším a

¹² Bryan William Jennings: stoupenec demokracie, odpůrce staveb železnic a bank, obhájce míru, odpůrce sociálního darwinismu, ministr zahraničí za prezidenta Woodrowa Wilsona.

¹³ Paul, Diane B. (2009): str. 219.

¹⁴ Bryan, William Jennings (1967): Bryan's Last Speech. In: Allen, L.H. (ed.): *Bryan and Darrow at Dayton..The Record and Documents of the Bible-Evolution. Trial*, New York, str. 529-55.

¹⁵ viz. např. Dennett, D.C. (1984): *Elbow Room*. MIT Press, Cambridge, Mass. Daniel Dennet je současným významným americkým profesorem. Svůj zájem soustřeďuje na filozofii mysli, vědy a biologie. Působí jako profesor na soukromé univerzitě v americkém Tuftsu, nedaleko od Bostonu.

¹⁶ Paul, Diane B. (2009): str. 219. Obhájci dále tvrdí, že Darwin vystupoval proti nespravedlivosti a útlaku. Byl by zajisté nemile překvapen, kdyby zjistil, že se jeho jméno objevilo v teoriích, které tvrdí opak.

metaforickém smyslu, včetně závislosti jedné bytosti na druhé¹⁷. Darwinův „*Původ druhů*“ (1859) tak využily všechny názorové skupiny, od zastánců liberalismu, kolonialismu, socialismu, anarchismu, liberálního reformismu až po zastávce kapitalismu.

Pod pojmem sociální darwinismus si čtenáři většinou vybaví pojem laissez-faire a éru kolonialismu. Zřejmě k takovému pohledu přispěl postoj viktoriánské Anglie, kde se vědci domnívali, že biologická fakta jsou neproblematicky užitečná pro sociální teorii i praxi. Pojem metafory boje o život se stal „kulturně vžitým pojmem, ambivalentním a bohatým na konotace s viktoriánskou dobou.“ Podle Gilliany Beerové¹⁸ se jednalo o pojem, který žil svůj vlastní život a nezapadal do učení sociálního darwinismu ani do žádného dalšího. Smysl metafory se v textech neustále mění a vytváří nové a další myšlenky a ideologie.¹⁹

Ve 40. letech 20. století zpopularizoval pojem sociálního darwinismu Richard Hofstadter (1916-1970)²⁰. Do té doby se pojem sociálního darwinismu používal jako například negace myšlenek, situace nebo strategií, se kterými lidé nesouhlasili. (Lidé sami sebe nechtěli nazývat „sociálními darwinisty“). V jeho době se pojem sociálního darwinismu začal používat jako pojem konzervativního pojetí laissez-faire. Sociální darwinismus byl konzervativní ideologií a zároveň sociálním hnutím, které korespondovalo s evoluční teorií a přírodním výběrem tak, aby podporovalo neomezený domácí laissez-faire a zahraniční kolonialismus. Jak ale brzy Hofstadter zjistil, hodil se „*Původ druhů*“ také k jiným účelům. Hlásili se k němu někteří socialisté a anarchisté, jako např. Petr Kropotkin (1842-1921).

Jemnější, anti-deterministické pohledy na Darwina zaujímali „míroví biologové“ (mezi které patřil například Oscar Hertwig). V Darwinovi nacházeli zdroje rovněž pacifisté, protože po první světové válce se v Británii začali dívat (na rozdíl od jejího počátku) na válku s despektem. Myšlenka evoluční hodnoty války tak byla definitivně zamítnuta.²¹ Někteří příznivci soc. darwinismu se drží poněkud stereotypního pohledu a dávají přednost teorii, která souvisí s Lamarckovou teorií. Ta vychází z předpokladu, že organismy získávají nové vlastnosti jako výsledek adaptivního procesu na své prostředí. Mezi tyto „neo-lamarckisty“ patří také britský filozof Herbert Spencer (1820-1903), který tvrdí, že nespoutaná „ekonomická soutěž“ vyřadí ty slabší a bude sloužit jako stimul k dalšímu zlepšování. „Ekonomická soutěž“ vytvářela podmínky pro složitější práci a tím přispívala ke zlepšování stavby a funkce těl živých organismů. Opačného

¹⁷ Darwin, Charles (1967): *On the Origin of Species by the Means of Natural Selection: Or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. Harvard University Press, London, str. 66-79.

¹⁸ Gillian Beerová se narodila v roce 1935 v Anglii, je britskou literární kritičkou. Specializuje se na období viktoriánské Anglie.

¹⁹ Beer, Gillian (1983): *Darwin's Plots: Evolutionary Narrative in Darwin, George Eliot and Nineteenth-Century Fiction*. Roulledge and Kegan Paul, London, str. 9.

²⁰ Hofstadter, Richard (1944): *Social Darwinism in American Thought 1860-1915*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, str. 104.

²¹ Paul, Diane B. (2009): str. 231.

názoru byl Darwin, který se domníval, že soutěž fungovala zejména tak, že se menšinové rysy rozšířily do celé populace.

Podle Spencerova názoru evoluce nakonec povede k vytvoření perfektní společnosti, která se bude vyznačovat stabilitou, harmonií, mírem a altruismem. Vláda bude zbytečná a úplně zanikne.

²² Spencer kladl na roli přirozeného výběru minimální důraz. Svou teorii vypracoval před rokem 1859. Je otázkou, jestli je proto rozumné označit Spencera a jeho následovníky za „sociální darwinisty“. Pokud pojem sociálního darwinismu má vůbec nějaký význam a hodnotu, mohl by se vztahovat jen na ty, kteří se explicitně hlásili pouze k Darwinově vlastní teorii. Avšak tento úhel pohledu je problematický, zejména z toho důvodu, že to, co nazýváme Darwinovou teorií v pozdním 19. století je nejasné.

Darwinovy vlastní úvahy se v průběhu času významově posunovaly. Navíc byl darwinismus velmi často zaměňován za evolucionismus. Také hranice mezi lamarckismem a darwinismem byly neznatelné. Nejasný vztah mezi darwinismem a lamarckismem názorně předvedl Walter Bagehot (1826-1877) ve své studii „*Physics and Politics*“²³. Podle Bagehota jsou ušlechtilé vlastnosti vytvářeny lamarckistickým „učením“. Během jeho průběhu se zděděné ušlechtilé vlastnosti (t.j. pro stále lepší společnost prospěšné) přenášejí do dalších generací. Většina historiků (viz Hofstadter) vytvářela definice, které popisovaly sociální darwinismus z konvenčního, úzce zaměřeného hlediska a považovali ho za pouhou ideologickou legitimizaci kapitalismu. Pojem sociální darwinismus však nemůžeme omezit jen na tento úzký pohled, má daleko širší výklad. Jediným styčným bodem, na kterém se všichni tzv. sociální darwinisté shodnou je Darwin. Proto se pojďme podívat na samotnou Darwinovu koncepci metafory boje o život (*struggle for existence*).

4. Darwinova koncepce metafory boje o život

Samotná Darwinova koncepce boje o život byla poměrně málo jasná. Zahrnovala jak přímý střet mezi jednotlivci na život a na smrt, tak boj o nadvládu jedné skupiny nad druhou, tak také boj o nadvládu nad strategickými zdroji a přírodním bohatstvím. Koncepce se dále vztahovala k soupeření mezi rostlinami a živočichy navzájem to, kdo v okolním prostředí (přírodě) přežije a kdo se úspěšně reprodukuje.

Darwin byl také zcela jistě ovlivněn metaforou Carla Linného (1707-1778)²⁴, který boj o

²² Spencer, Herbert (1970): *Social Statics: Or, The Conditions Essential to Human Happiness Specified and the First of Them Developed*. Robert Schalkenbach Foundation. New York. kap. 19, str. 185.

²³ Bagehot, Walter (1974): *Physics and Politics: Or Thoughts on the Application of the Principles of Natural Selection and Inheritance to Political Society*. In: N. St John-Stevás (ed.): *The Collected Works of Walter Bagehot*. vol.VII. The Economist, London, str. 65-78.

²⁴ Carl Linné byl švédský přírodovědec a lékař, zakladatel systematického názvosloví v botanice a zoologii. Vytvořil

život přirovnává ke světu jatek: „*One great slaughter-house the warring world*“.²⁵

Darwin podle vědce a historika R.C. Stauffera vždy zdůrazňoval, že pojem boje o život používal v širším metaforickém kontextu:

I shall use the word struggle ...including in this term several ideas primarily distinct, but graduating into each other, as the dependency of one organic being on another – the agency whether organic or inorganic of what may be called chance.... and lastly, what may be more strictly called a struggle, whether voluntarily as in animals or involuntary as in plants.“²⁶

Darwinův model předpokládal, že člověk i svět přírody musí, aby přežil, podléhat neustálé změně.

Darwin předpokládal, že ve společnosti existuje rodová propojenost, zachovávající kontinuitu. V pozdějším Darwinově spisu o lidské evoluci „*O původu člověka*“ (1871) se zdůrazňuje vzájemná spolupráce mezi lidmi, pomoc a víra v lidský rozum před bojem mezi jednotlivci, který byl prostředkem k dosažení dokonalosti druhu v životním prostředí. Darwin hovořil spíše o flexibilních instinktech společnosti než o pevně daných instinktech. V tom se shodoval s Herbertem Spencerem.²⁷ Darwin vždy zdůrazňoval etickou stránku v biologii. Podle Darwina převládla empatie, spolupráce a etické chování u vyšších živočichů díky upřednostňování skupinových výhod vůči nepřítelům.²⁸

Darwin s viktoriánským optimismem předpovídal, že etické hodnoty se budou šířit společně s výchovou. Spoléhal se na úplné kulturní podmiňování a modifikaci. Domníval se, že altruismus se stane běžným zvykem prostřednictvím lidského rozumu a vědomí. Na co se ale často zapomíná, je Darwinovo vyzdvihování humanismu.

Vše v evoluci, včetně evoluce člověka, bylo a je nejisté a otevřené ke změně. Darwin na změny nahlíží pozitivně - ve smyslu, že úspěch lidí bude záležet zejména na okolnostech, ať historických, geografických, morálních, než na dědičných faktorech přirozeného výběru. Socio-kulturní faktory jsou podle jeho názoru nejdůležitější. Pokrok viděl jako jemnou interakci mezi přírodou a kulturou, ne jako součást zděděných rysů nebo vrozených instinktů, nýbrž jako

pojem „druh“ jako základ přirozené soustavy organismů.

²⁵ Crook, Paul (2007): *Darwin's Coat-tails, Essays on Social Darwinism. The Concept.* Cambridge, Cambridge University Press, str. 29.

²⁶ Stauffer, R.C. (1975): *Charles Darwin's Natural selection: Being the Second Part of His Big Species Book Written from 1856 to 1858.* Cambridge University Press, Cambridge, str. 186-188.

Překlad: „Slovo boj používám ... v této souvislosti pro odlišné myšlenkové pochody, které se však postupně spojí; bojem můžeme nazvat např. závislost jedné živé bytosti na druhé – avšak také svět organické nebo anorganické přírody, slovo boj může představovat také řízení osudu.....a koneckonců také aktivní soupeření mezi živočichy a pasivní u rostlin.“

²⁷ Burrow, J.W. (2003): *Krise rozumu. Evropské myšlení 1848-1914.* CDK, Brno, str. 113.

²⁸ Darwin (1913): str. :195-205.

přirozenou součástí historického a kulturního prostředí.

5. Herbert Spencer a jeho vliv na metaforu boje o život

Darwinova evoluční teorie přirozeného výběru nebyla zcela jistě jediným zdrojem pro metaforu boje o život, vedle ní ji ovlivnila liberální teorie individualismu, zejména Spencerova lamarckismu, který bychom mohli z biologického hlediska interpretovat jako sociální filozofii. Následující kapitola je věnována Herbertu Spencerovi (1820-1903), nadšenci a jednomu z nejvlivnějších sociálních evolucionistů. Autor pocházel z nonkonformního anglického prostředí a byl znám především svým kritickým postojem ke státu a církvi. Spencer se inspiroval Darwinovou teorií evoluce a přenesl ji do oblasti sociologie, kterou popsal jedinečným způsobem ve svých „*Principech sociologie*.“²⁹ Zde se snaží o vytvoření univerzální sociální evoluční filozofie. Podle něj dochází jak u organismů tak v lidských společnostech k evoluci rozdělením pracovní činnosti pod tlakem přírody, která je „tlačí“ k tomu, aby se jí přizpůsobily. Spencerovo popsání „dělby“ práce v lidské společnosti přesahuje hospodářskou oblast. Tlak z vnějšího prostředí, tedy ze strany státu bude postupně ustupovat až začne sama lidská společnost odpovídat struktuře a funkcí volného trhu. Poté bude oslabena vládní funkce státu a podle Spencera tak bude umožněn společenský pokrok.³⁰

Spencer zdůrazňoval myšlenku svobody jednotlivce, která se stala základem pro jeho uvažování o konceptu boje o život. „Sebezdokonalování“ spočívá podle Spencera v přijetí pravidel podmínek společnosti takovým způsobem, že si je lidé již nebudou uvědomovat.³¹

Spencerova podpora volného trhu, míru a nepřítomnosti násilného směřování byla evidentní již v jeho raných spisech, např. v „*Sociální statice*“³² a můžeme ji sledovat také v jeho pozdních spisech, jako např. ve spise „*Člověk versus stát*“³³. Spencer považoval vývoj, směřující od jednoduchých autoritářských společností až k moderním společnostem, za klíčový krok v evoluci lidstva. Svoboda byla základním prvkem, který umožnil pokrok pomocí „nakumulovaného úsilí“ mnoha jedinců. Svoboda se stala také důležitým prostředkem k tomu, aby byli všichni jedinci vychováni v harmonii a mohli se rozvíjet v rámci společnosti. Spencer se

²⁹ Spencer, Herbert (1874): *The Principles of Sociology*, Williams and Norgate, London.

³⁰ Burrow (2003): str. 90,91.

³¹ Burrow (2003): str. 90.

³² Spencer, Herbert (1970): *Social Statics: Or, The Conditions Essential to Human Happiness Specified and the First of Them Developed*. Chapman, London.

³³ Spencer, Herbert (1884): *The Man versus the State*. Willams and Norgate, London, Edinburgh.

domníval, že stát se má soustředit výhradně na vnější záležitosti, které mají zajistit jeho hladké fungování. Co se týká vnitřních záležitostí, nemá právo na regulaci nebo ovlivňování životů a aktivit svých občanů. Stát by neměl zajišťovat zdravotní kontrolu a péči pro své občany, poskytovat jim vzdělání nebo podporovat chudé.³⁴

Pokud stát zajistí jedinci živobytí, Spencer nechápe, proč by měl člověk tvrdě pracovat a rozvíjet vlastní potenciál. Jen opravdová nouze donutí všechny členy společnosti k tomu, aby uplatnili své schopnosti k přežití. Spencer si myslí, že každý, kdo učinil chybu, by se měl poučil z následujících trestů a zachoval by se v podobné situaci lépe. Připouští, že na člověka působí tlak, aby se stal inteligentnějším a adaptabilnějším. Hlavní Spencerova myšlenka spočívala v úvaze, že v přírodě má být možný rozvoj bez jakýchkoli překážek. Celý mechanismus přežití nejsilnějšího popsal v knize „*Principy biologie*“³⁵, kde poprvé používá pojem „*survival of the fittest*“, „*přežití nejsilnějšího*“.³⁶

Na Spencerovu sociální filozofii můžeme nahlížet spíše jako na výraz viktoriánské *víry v sama sebe (self-help)* než jako na určitý typ teorie přírodního výběru.³⁷ Tato myšlenka byla v podstatě oživením protestantské pracovní etiky. Příroda zde vystupuje jako nejlepší učitel, navíc je doplněna protestantskou etikou „drilu“ a spořivosti. Spencer podle Bowlera nikdy nepřipustil, že by některé druhy mohly zemřít v důsledku své neschopnosti se rozmnožit.³⁸

Peter Bowler³⁹ tvrdí, že důraz Herberta Spencera na *víru v sebe sama* byl velmi blízký myšlence soutěživého kapitalismu než Darwinův princip přirozeného výběru. Spencerovy názory přijali za své i průmyslníci. Pojem „boje o život“ jako metafory pro neomezenou soutěž začali používat železniční magnáti James. J. Hill a John D. Rockefeller.

Podle Richarda Hofstadtera se mnoho sociálních teoretiků, obzvláště v Americe, inspiroje spíše Spencerem než Darwinem.⁴⁰ Jedním ze zdrojů „filosofie individualismu“, kterou se řídili američtí průmyslníci, byl právě Herbert Spencer. Odpůrci laissez-faire naproti tomu Spencera odmítali. Pro Hofstadtera představoval Herbert Spencer osobu, která přenesla sociální darwinismus z Británie do Ameriky.

Na závěr kapitoly o Spencerovi bychom mohli zrekapitulovat, že Herbert Spencer přijal teorii

³⁴ Je zajímavé, do jaké míry se Spencerovy představy o nezasahování státu do života lidí liší od současného statu quo. (pozn. aut.)

³⁵ Spencer, Herbert (1864): *Principles of Biology*, London University Press, London, str. 42.

³⁶ Darwin, Charles (1967): *On the Origin of Species by the Means of Natural Selection: Or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. Harvard University Press, London, str. 67.

³⁷ Smile, Samuel (1859): *Self-help*. New York Edition, London, str. 95.

³⁸ Bowler, Peter J. (1995): *Social metaphors in evolutionary biology, 1870-1930: The Wider Dimension of Social Darwinism*, In: Maasen, Sabine (ed.) *Biology as Society, Society as Biology*. Luwer Academic Publishers, Dordrecht, str. 113.

³⁹ Bowler, Peter J. (1995): str. 113.

⁴⁰ Hofstadter, Richard (1944): *Social Darwinism in American Thought*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, str. 62.

přirozeného výběru, vycházel přitom z lamarckismu a proto je možné, že viděl laissez-faire jako „hnací motor“ pokroku než jako prostředek pro eliminaci méně schopných.

6. Historický kontext: Německo ovlivněné Darwinem

Nikde jinde nenašlo Darwinovo dílo „*O původu druhů*“ (1859) tak velký ohlas jako v Německu. Darwinova teorie byla v Německu - na univerzitě v Jeně - popularizována zejména Ernestem Haeckelem (1834-1919). Všechny myšlenkové proudy, od liberálů po marxisty, Darwinovu teorii s radostí vítaly. Samotný Darwin byl svým přijetím v Německu tak nadšen, že v roce 1868 posílá do Německa děkovní dopis, ve kterém píše, že se cítil německou podporou velmi potěšen a bude usilovat o to, aby nová teorie ve vědě časem převážila.⁴¹

V letech 1860-1870 darwinismus přispíval v politice převážně ke vzájemným rozvatům a rozbrojům. Po porážce revoluce v roce 1848 si moc zachovala aristokracie a katolická církev, a to především v Prusku. Socialistům se Darwinova teorie hodila zejména proto, že předpokládala neodvratitelnost pokroku a také proto, že vystupovala proti církvi. Marxistickým socialistům se často nezamlouval malthusiánský prvek v darwinismu a viditelně se vůči němu vymezovali. Téměř všichni socialisté (marxisté i nemarxisté), považovali Darwina za svého spojence. Darwinova teorie byla jedním z nejpopulárnějších témat mezi dělníky.⁴² Když v roce 1879 Darwin zjistil, že se k jeho teorii hlásí levicovní politici v Německu, okomentoval to přibližně těmito slovy: „To je ale hloupá myšlenka, která se nyní objevuje v Německu a spočívá na spojení mezi socialismem a evolucí přirozeného výběru.“⁴³

Také liberálové viděli v Darwinovi svého spojence v boji proti katolické církvi, monarchii a junkerům (konzervativní vesnické šlechty). K liberálům patřil hlavní Darwinův popularizátor již výše zmíněný Ernst Haeckel. Jeho nejfrekventovanějšími slovy ze spisů té doby jsou ta, která zdůrazňují liberalismus laissez-faire, antiklerikalismus, intelektuální svobodu a antimilitarismus. Haeckel byl zakladatelem Monistické ligy, organizace, která se hlásila k pacifismu. Nicméně v liberálních kruzích se vždy vyskytoval autoritářský a nacionální element, který získal určující směr

⁴¹ Weikart, Richard (1993): The Origins of Social Darwinism in Germany, 1859-1895. Journal of the History of Ideas, vol. 54, str.: 469-88.

⁴² Viz např. Weikart, Richard (1998): Socialist Darwinism: Evolution in German Socialist Thought from Marx to Bernstein. International Scholars, San Francisco, str. 52.

⁴³ Paul, Diane B. (2009): str. 237.

V originále: „What a foolish idea seems to prevail in Germany on the connection between Socialism and Evolution through Natural Selection.“

po porážce v roce 1848, kdy němečtí liberálové podpořili ekonomicky laissez-faire, avšak také silný stát a národní unii pod vedením ministerského předsedy Otto von Bismarcka a autoritářského Pruska. Bismarck v roce 1870 vyhrál německý „Kulturkampf“ v boji proti katolické církvi. Po převzetí moci Bismarckem se po posílení politické moci pracujících vrstev liberálové posunují více do pravé části politického spektra.

V roce 1860 si Haeckel stěžuje, že moderní medicína není schopna vyléčit nemocné a postižené. V roce 1877 se nechává vtáhnout do polemiky s Virchowem⁴⁴ v souvislosti s darwinismem a socialismem. Haeckel toho názoru, že pokud bychom měli přirovnat Darwinovu nauku k socialismu, tak to nelze, protože Darwinova nauka je jeho úplným opakem.⁴⁵

Němečtí darwinisté se ale pomalu přidávali, i když ne jednomyslně, na stranu opozice. V roce 1890 se v tisku stále více vyskytovala slova jako potřeba soutěže, zejména v souvislosti se skupinami spojenými s rasismem a kolonialismem. Nyní se pohlíželo na moderní společnost ze dvou opačných úhlů pohledu. V roce 1892 navštívil Bismarck univerzitu v Jeně, kde je vřele přivítán a kde mu Haeckel uděluje čestný doktorát.

V roce 1900 vyhlásil německý továrník a zoologický amatér Friedrich Alfred Krupp soutěžní esej na téma: „*Co se můžeme naučit z evoluční teorie o domácím politickém vývoji a státní legislativě?*“ Výherce nejlepší eseje byl ohodnocen 10 tisíci markami. Hlavním cílem práce bylo ukázat, že darwinismus nepředstavoval pro stát hrozbu.⁴⁶ Většina ze 60 účastníků, včetně 44 účastníků pocházejících z Německa, považovali Darwina za oprávněného zástupce státní intervence, jak v oblasti ekonomické, tak v oblasti lidské reprodukce. Jen pár esejů bylo napsáno ze socialistické perspektivy a pouze jedna esej byla klasicky liberální.⁴⁷

Zatímco v Británii první světová válka zapříčinila přehodnocení pohledu mnoha darwinistů na válku jako na pokrok, v Německu naopak zesílil pohled na válku jako na přirozený boj, ve kterém přežije ten nejsilnější. Po válce se zdálo, že eugenika je základní podmínkou pro kolektivní přežití. Němečtí eugenici se zpočátku zaměřili na pozitivní eugeniku, když podporovali reprodukci u vybraných rodin. S pokračující krizí však eugenika nabrala jiný směr, náklady na péči o handicapované a nemocné stoupaly a eugenika získávala více rasistických prvků. Společnost pro rasovou hygienu byla ovládána technokratickými perfekcionisty a kolem roku 1920 tato tendence ještě zesílila. Jak ale zdůrazňuje mnoho historiků, cesta od Darwina k Hitlerovi byla stěží

⁴⁴ Virchow byl německý doktor, antropolog, biolog, je nazýván otcem patologie. Je autorem buněčné teorie, podle které buňka představuje nejmenší jednotku, která je schopna se udržet při životě. Idea buňky jako základu veškerého organického života představovala nejdůležitější konceptuální spojení mezi rostlinami a živočichy.

⁴⁵ Po přečtení anglického překladu Haeckelovy polemiky s Virchowem Darwin v odpovědi Haeckelovi napsal, že se s tímto názorem souhlasí.

⁴⁶ Weiss, Sheila F. (1987): *Race Hygiene and National Efficiency: The Eugenics of Wilhelm Schallmayer*. University of California Press, Berkeley, str. 98.

⁴⁷ Weikart, Richard (2002): *Darwinism and Death: Devaluing Human Life in Germany 1859-1920*, *Journal of the History of Ideas*, vol. 63, no. 2, str.: 323-344.

přímochař. ⁴⁸

V Německu, stejně jako v ostatních zemích, byla evoluční teorie přijata mnoha odlišnými skupinami, od socialistů a jiných radikálů, přes zastánce volného trhu, kolektivně zaměřené liberály, fašisty a eugeniky. Široký záběr darwinismu vysvětluje, proč byla teorie přijímána s takovou otevřeností a nadšením. Nedá se ale říci, že by teorie byla nekonečně plastická a ohebná. V Německu, stejně jako v ostatních zemích, byla teorie obtížně přijímána zejména příznivci klasického náboženského konzervativismu a také katolická církev byla jejím velmi vlivným nepřítelem. Avšak pouze v Německu se Darwin se vykládal v rámci programu odstranění fyzicky a rasově „nevhodných“ jedinců.

Po základním úvodu do problematiky sociálního darwinismu a s ním spojené metafory boje o život bych ráda obrátila pozornost na prvního z autorů - Oscara Hertwiga, kterého bych zde ráda představila jako ukázkou dobové představy o sociálním darwinismu.

7. Pohled Oscara Hertwiga na sociální darwinismus a metaforu boje o život

7.1 Oscar Hertwig a jeho spisy

V této kapitole představuji německého biologa a myslitele Oscara Hertwiga (1849-1922), kterého jsem si vybrala proto, abych jeho prostřednictvím ukázala, co si autor myslel o sociálním darwinismu a o metafoře boje o život. Je jedním z prvních myslitelů, kteří se zabývali Darwinovými myšlenkami a pokoušeli se je aplikovat na společnost. V následujících kapitolách se pokusím přiblížit čtenářům jeho myšlení.

V roce 1916 píše Oscar Hertwig knihu „*Život organismů*“⁴⁹, ve které kritizuje Darwinovu teorii. Hertwig popisuje Darwinův pohled na organismy, které během přirozeného výběru vytvářejí náhodné a necílené variace. Tyto organismy si teprve pomocí boje o život uvědomí svůj směr vývoje a teprve poté se začnou prosazovat. Podle Hertwiga je takový náhled nedostatečný a nedá se jím vysvětlit pokrok ve stavbě organismů. Hertwig se opírá o Lamarcka a Naegeliho. Chce uskutečnit svou vlastní genetickou teorii, podle které se vývoj organismů vztahuje na změny, které postupně směřují k pokroku, částečně podléhají vnějšímu prostředí a částečně jsou ovlivňovány vnitřními příčinami. Ve své knize Hertwig varuje především před přeceňováním pojmu boje o život,

⁴⁸ V roce 2003 byl Daniel Gasman zřejmě jediným historikem, který tvrdil, že existovala přímá cesta od Darwina k Hitlerovi (přes Haeckela). Mnoho historiků se domnívá, že to není správné. Ačkoli Gasman tvrdí, že Haeckelovy názory vedou přímo k nacismu, soustavně však dokládá, že německý darwinismus nebyl spojen s biologickými myšlenkami a že nepodléhal morálním a filozofickým Darwinovým pohledům. Weikart v roce 2006 zdůrazňuje Haeckelův vliv na nacismus. Ačkoli považuje tento vliv za historicky daný, věří, že Haeckelovy myšlenky byly jen jedny z mnoha dalších vlivů, které se objevily v nacistické ideologii. (Gasman, Daniel (2004): *The Scientific Origin of National Socialism*. Transaction Publishers, New Brunswick, N.J., kap.1.)

⁴⁹ Hertwig, Oscar (1916): *Werden der Organismen. Eine Widerlegung von Darwin's Zufallstheorie*. Gustav Fischer Verlag, Jena.

protože samotný boj nemůže vytvořit nové variace nebo jejich rozšíření, rozhoduje pouze o další existenci organismu.⁵⁰

V roce 1918 píše Oscar Hertwig biologicko-sociální spis s názvem „*Na obranu etického, sociálního a politického darwinismu*“⁵¹, který je přílohou ke knize „*Život organismů*“. Zde vehementně kritizuje doslovný přenos pojmu boje o život do oblasti lidské kultury, kde se pojem prosadil zejména proklamováním vůdcovské autority. V politice se válka začala zdůrazňovat jako základní princip, který má změřit síly národů, v sociální oblasti došlo k prosazení eugenických opatření. Oscar Hertwig naopak požaduje, aby „*den wahren Fortschrittshebel anstelle des trügerischen Phantoms der negativen und positiven Auslese und planmässig durchgeführten Erziehung und Bildung des Volkes in allen Schichten und in der Belesung aller altruistischen sittlichen Kräften, die die Glieder eines staatlichen Organismus im Bewusstsein ihrer gegenseitigen Abhängigkeit und der Notwendigkeit gegenseitiger Hilfe zusammenhalten.*“⁵²

Podobné myšlenky ohledně pokroku lidstva rozvíjí ve své poslední knize „*Stát jako organismus*“⁵³, kterou dokončil ve svých 73 letech. Autor je přesvědčen, že srovnání státu s živým organismem není výplodem jeho fantazie, nýbrž při hlubším vhledu do státní struktury a při stanovení jasných cílů může být opodstatněné. V budoucnosti se tak mohou odvrátit případné negativní sociální jevy v lidské společnosti. Autorovi ležela na srdci zejména neblahá situace německého státu po prohrané první světové válce, kdy byl německý stát zasažen těžkými ztrátami materiální i nemateriální povahy.

V dalších kapitolách se podrobněji zaměřím na Hertwigovu koncepci sociálního darwinismu z politického a sociálního hlediska.

7.2 Pohled Oscara Hertwiga na politický darwinismus

Podle Oscara Hertwiga⁵⁴ nemůže žádná lidská společnost podléhat „vykonstruovaným“ zákonům, které by si činily nárok na to, že dovedou stát k dokonalosti. Ten, kdo by se mohl takového nadlidského úkolu ujmout, by musel být obdařen nadpozemskými, dokonalými

⁵⁰ Weissenberg, Richard (1959): Oscar Hertwig (1849-1922). Leben und Werk eines deutschen Biologen. Johann Ambrosius Barth, Leipzig, str. 30.

⁵¹ Hertwig, Oscar (1921): Zur Abwehr des ethischen, politischen und sozialen Darwinismus. Gustav Fischer Verlag, Jena.

⁵² Weissenberg, Richard (1959): str. 31.

Překlad: Oscar Hertwig požaduje pravý pokrok místo klamného přízraku Darwinova přirozeného výběru. Za pokrok považuje předem naplánovanou výchovu a vzdělání národů ve všech vrstvách obyvatelstva, v uplatnění všech altruistických a mravních sil, které orgány státního celku, který přirovnává k organismu, udrží ve vědomí vzájemné závislosti a nutnosti oboustranné pomoci.

⁵³ Hertwig, Oscar (1922): Staat als Organismus. Gedanken zur Entwicklung der Menschheit. Gustav Fischer Verlag, Jena.

⁵⁴ Hertwig, Oscar (1921): str. 101.

vlastnostmi, které by byly srovnatelné s božskými. Ani ten nejdokonalejší, nejrozumnější a nejmrvnější člověk by takovýmito požadavkům nemohl odpovídat. Sám sebe by musel přirovnat k úradům, které se v minulosti nešťastně proslavily, jako např. katolická inkvizice, která trestala kacíře za prohřešky vůči jejich pevné víře. Na politické rovině by tento jedinec zastával podobně vyhraněné postoje jako francouzští extrémisté typu Robespiera nebo Marata. Jednotlivé požadavky na vytvoření dokonalého státu zahrnují výběr těch nejschopnějších „nadlidí“ v Nietzscheho smyslu, záchranu lidského rodu z nevyhléditelných degenerativních změn a zdokonalení lidstva prostřednictvím neustálého pokroku směřujícího k dokonalosti. Všechny tyto utopické požadavky se dají ve své praktické rovině přirovnat k požadavkům politickým. Biologicky je lidský rod i přes svou rovnost přece jen v jednotlivostech u každého jedince velmi rozdílný a právě díky této rozdílnosti se život člověka jako jedinečného individua stává cenným.

Oscar Hertwig podotýká, že slovní obrat „výběru těch nejschopnějších“ může být zúžitkován v politické rovině a to u velké části posluchačů. Masmédia se totiž mohou zaměřit na snadno dosažitelné cíle, neboť slovní obrat „výběr těch nejschopnějších“ je mnohovýznamový a může být využit k vlastním politickým cílům jednotlivých stran. Úřady a instituce, které slibují vytvoření dokonalého státu, by měly svá slova přeměnit v činy. Zatím ale není jasné, které lidské vlastnosti by měly být ve výběru upřednostněny.⁵⁵

Při změnách ve vývoji živé bytosti je třeba porozumět celkovému pohledu na vnější a vnitřní faktory procesu vývoje. Vnější faktory zahrnují všechny myslitelné vztahy lidské společnosti k okolí a z nich vyplývající podmínky vývoje. V tomto směru se otevírají nové perspektivy pro další pokrok lidstva směrem k vyšší kultuře. Lidská společnost disponuje nesmírným prostorem, kde existuje velké množství rozmanitých pracovních příležitostí. Věda a technika se budou zabývat novými úkoly, které člověk využije k vlastním účelům prostřednictvím objevů a vynálezů pocházejících z vnějšího životního prostředí organické i neorganické přírody. V neposlední řadě patří k lepšímu postavení lidstva a jeho zdokonalení také změny ve vnitřních faktorech, které popohánějí lidskou společnost k lepší budoucnosti. K nim patří také lepší organizace lidské společnosti prostřednictvím účelného a prospěšného vzdělávání fyzických, duševních a mravních dispozic jednotlivců ve všech vrstvách ekonomicky činného obyvatelstva. Namísto „klamného“ přírodního zákona v podobě fantoma negativního a pozitivního výběru představuje skutečný motor výchovy obyvatelstva. To by mělo být připraveno na vykonávání rozmanitých pracovních činností, které by měly posílit rodinné smýšlení, všeobecné humánní smýšlení, lásku ke všemu živému a také lásku k vlastní zemi.⁵⁶

V pohledu na vylepšení společnosti existují dva odlišné názory. Sociální darwinisté svůj

⁵⁵ Hertwig, Oscar (1921): str. 102.

⁵⁶ Hertwig, Oscar (1921): str. 103.

názor zakládají na dokonalé přírodě. Druhý světonázor, který se v Evropě vyskytuje již tisíce let, se zakládá na křesťanském, humánním pohledu na svět z hlediska společnosti.

Oscar Hertwig věří v ozdravnou sílu státu. Podle jeho názoru stát dokáže sladit různé vrstvy obyvatelstva s jejich odlišnými pracovními povinnostmi, dokáže přispět k sociálnímu smýšlení - nikoli ve smyslu mezinárodní socialistického hnutí Marxe a Engelse, nýbrž ve smyslu humánního socialismu. Nouze a poválečná bída se stanou příležitostmi ke vzájemné pomoci a solidaritě, k dodržování závazků vůči státu, k vytvoření nové státní ústavy a k novým pracovním příležitostem, které zadává stát. Ve zdravém státním zřízení nebude nouze o práci, o kultivaci zemědělské půdy, bude pokračovat výstavba komunikací a bude se brát v úvahu možnost využití dostupných přírodních zdrojů.⁵⁷

Z politických úvah Oscara Hertwiga se nyní vrátím k úvaze o metafoře. Názorným příkladem její mnohoznačnosti se staly vědecké diskuse, které se zabývaly nejen mírou jejího vlivu na politiku, ale také argumentacemi, které vyvolávaly válečné asociace. Metaforické spojení boje o život vycházelo z (mylné) domněnky, že válka je symbolem pokroku. Při pohledu na populárně-vědeckou literaturu se metafora objevuje od pozdních 60 let 19.století ve spojení s rostoucím radikalismem. Válka zde představuje základní biologický princip. Na přelomu 19. a 20. století si Darwinovo učení upravil Klaus Wagner a představil novou radikální verzi v podobě „sektivního boje o nový prostor“ (*Auslesekampf um Neuland*). Podle jeho názoru se nová verze vyznačovala „velkým kulturním významem metaforického pojetí boje o život“ (*Hohe Kulturbedeutung des auslesenden Daseinskampfes*). Kládl důraz zejména na správný „výběr národů podle přírodního výběru“ (*Völkerauslese als natürliche Auslese*) a explicitně propagoval podmanění a zotročení (*enslavement*) „nižších národů“, které se měly stát koloniemi.

Ztotožnění se s metaforou války a s německou válečnou ideologií se stalo hlavním tématem anglické a francouzské populárně-vědecké literatury během první světové války. Metafora sloužila ke propojení sociálního darwinismu a německého militarismu. Poté co si metaforu boje o život přivlastnili militaristé, se zdálo, že na ni neexistují jiné pohledy. Zcela jiný pohled na darwinismus ale poskytli sociální demokraté. Pro Alfreda Dodela-Porta podle Hertwiga⁵⁸ nepředstavovalo Darwinovo učení o evoluci lidské rasy krvavý boj mezi lidmi, ale evoluce spočívala v péči a posílení intelektuálních sil a sociálních vztahů. Karl Kautsky se ostře ohradil vůči generalizujícím právníkům, ekonomům a historikům, kteří neměli ponětí ani o vědcích, lékařích ani o sociálních podmínkách vývoje člověka a kteří pojmenovávali každý boj stejně, bez ohledu na jeho původ. Každý boj pro ně představoval stejný druh „boje o život“ (*Kämpfe ums Dasein*). Analytici zabývající se mírovým hnutím objevili popularitu metafory, která se objevila v souvislosti s

⁵⁷ Tamtéž, str. 103.

⁵⁸ Hertwig, Oscar (1921): str. 104.

francouzsko-německou válkou a způsobila analogické vnímání mezi přírodou a lidskou společností. Stejně kritický přístup je spojován se sociálním darwinismem po první světové válce, jenž Müller-Lyer nazval „kulturní zoologií“ a který se stal intelektuální „metlou“ po roce 1871. Pojem metafory boje o život a její význam se stal tak široký, že se dlouhou dobu nelišil od ostatních soupeřících koncepcí. Lidé tak čtou o mírumilovných Eskymácích, kteří „bojují o život“ v Arktidě, v zemi ledu a sněhu, dále o miliónech Číňanů, kteří „bojují o život“, zatímco obhospodařují svá pole a žijí pouze z toho, co si vypěstují. V jejich případě boj o život zúžil na „boj se zeleninou.“⁵⁹

I když asociace metafory boje o život s válkou byla v mnohých oblastech široce rozebírána, zdá se, že nejdůležitější roli sehrálo společně se sociálním darwinismem vytvoření německé flotily. Výstavba německé flotily se stala prominentní politickou záležitostí v 90. letech 19. století. Ve stejné době - v době růstu nacionalismu a zintenzivnění soupeření s hlavní obchodní a námořní mocností Velkou Británií - se zdálo, že podpora námořnictva bude mít integrující funkci pro německou buržoazii, která stála vůči sociální demokracii v opozici a snažila se oslabit její rostoucí vliv. Říšský námořní úřad (*Reichsmarineamt – RMA*) založil novou kancelář, která se věnovala mobilizaci masové podpory vědecko-populární propagandou. Ve stejné době se těchto aktivit zúčastnilo mnoho organizací. Mezi nimi vynikaly „Všeněmecký spolek“ (*Alldeutscher Verband*), Německá námořní asociace (*Deutscher Flottenverein*) a Svobodná asociace pro námořní spolupráci (*Freie Vereinigung für Flottenverträge*). Ve všech těchto organizacích hráli důležitou roli akademici, profesori, učitelé, umělci a spisovatelé. V centru pozornosti propagandy, kterou vedl Říšský námořní úřad (RMA), se nacházela vzdělaná střední třída. Proslovy, články a rozhovory ukazují na kladný vztah německých studentů k námořní flotile. Sociálně darwinistické myšlení bylo v člancích zřejmé.

V časopise *Nauticus*, které vydávalo RMA, můžeme najít souhrny projevů a názorů významných německých univerzitních profesorů, kteří se zabývali otázkou postavení Německa na moři. Článek v *Münchener Allgemeine Zeitung* dospěl ke smutnému závěru⁶⁰. Podle ní byla metafora boje zjednodušena na terminologii „konkurenčního boje“ (*Konkurrenzkampf*) vedeného mezi třídami, národy, lidmi, v námořní dopravě, v oblastech zásobování a ve světovém obchodu. Výjimkou byl Max Sering, který považoval studii za pragmatický politický kalkul britského ministerského předsedy a označil ji za nevědeckou. Vzhledem k časnému výskytu metafory boje o život bychom se mohli domnívat, že se jedná pouze o britský pohled na Darwinovu teorii, který s německým prostředím nemá nic společného. Opak je pravdou. Mezi 50 autoritami, kteří odpovídali na výzkumné otázky, se objevila taková slavná jména jako např. jména Karla Bindinga, Felixe Dahna, Hanse Delbrücka, Maxe Webera a darwinistů Ernsta Haeckela a Augusta Weismanna. Z nich však

⁵⁹ Hertwig, Oscar (1921): *Zur Abwehr des etischen, politischen und sozialen Darwinismus*. Gustav Fischer Verlag, Jena, str. 104.

⁶⁰ Hertwig, Oscar (1921): str. 104-105.

Ernst Haeckel (1834-1919) jako jediný se o německé metafoře boje o život vyjadřoval jako o jedné z nejnvlivnějších teorií v budoucí Evropě. Také jeden z 50 příspěvovatelů jménem Steinberg mohl mít pravdu ve velmi obecném smyslu slova, když řekl: „*Šíření německého akademického myšlení přispívá k názorům, které jsou obecně přijímány veřejností, která nahlíží na politiku jako na metaforický boj o život*“.⁶¹ Stát je přirovnáván k živému organismu, který bojuje na život a na smrt.

Při analýze rétoriky metafory je podle Hertwiga užitečné řídit se Kellyho radou a rozlišovat mezi těmi, kteří „se příležitostně odkazovali na Darwinovu metaforu a mezi těmi, kteří ji přijali za základ a podrobně zprostředkovali darwinismus veřejnosti.“ První skupinu tvoří velká skupina bohatých lidí, kteří žili v době vzniku Darwinovy teorie, prosazovali válku a socialismus a které můžeme považovat za sociální darwinisty jen v nejširším slova smyslu.

Velmi podobné postoje se vyskytovaly v oblastech, které byly spřízněné s politikou. Největší vliv sociálního darwinismu se očekával v oblastech rostoucí komerce a obchodu. Především v oblasti obchodu je zřetelná téměř úplná absence narážek na darwinismus. Zdůrazňována jsou především práva podnikatelů, zatímco rovnoprávnost pracujících je potlačována. Jedinou pozoruhodnou výjimku tvoří Alexander Tille (1866-1912)⁶², který se v Haeckelově duchu označil za „sociálního aristokrata“ a snažil se připojit darwinismus jako součást etiky v ranné fázi eugeniky. Alexandr Tille v darwinismu sledoval poněkud tendenční rasově zaměřený pohled na menší výkonnost „nižších ras“, které by měly být z tohoto důvodu odstraněny.

Když Tilla oslovil Haeckel a požádal jej o spolupráci v soutěži o Kruppovu cenu, odmítl nabídku s tím, že evoluční teorii chybí mnoho k tomu, aby se proměnila ve smysluplnou teorii. V prvním desetiletí 20. století můžeme jen stěží v literatuře najít přímočarý biologický rasový koncept. Ideál v podobě „čisté“ rasy byl vzdáleně odvozen z metaforicky chápaného boje mezi národy do takové míry, že začal být považován za důležitý předpoklad k vítězství a úspěchu. Slovo rasa bylo většinou používáno v souvislosti s lidskou rasou a tato terminologie převažovala v antropologii na přelomu 19. a 20. století.

V roce 1875 se Haeckel obrátil proti Darwinově selekcionismu a nazval jej „syrovou hypotézou těch nejlepších, kteří přežijí v konkurenčním boji o život. Podobné názory jako Haeckel zastával také Friedrich Ratzel (1804-1844)⁶³, který je často označován za sociálního darwinistu, protože používal pojem *Lebensraum* (životní prostor), který představil ve své knize „*Der Lebensraum. Eine Biogeographische Studie*“ (1901). *Lebensraum* se stal metaforou kolonialistů a později velkého německého expansionismu v období Třetí říše. Ratzel tak v podstatě převedl Darwinovu metaforu do malthusiánské podoby. Podle Ratzela je metafora mylně chápána, většinou

⁶¹ Hertwig, Oscar (1921): str. 107.

⁶² Tille, Alexandr (1866-1912): německý filozof, v roce 1896 publikoval anglický překlad Friedricha Nietzscheho „Also sprach Zarathustra“ (Tak pravil Zarathustra).

⁶³ Friedrich Ratzel byl německý geograf a zoolog, zakladatel politické geografie jako vědního oboru.

v širokém Darwinově kontextu a je třeba ji zamítnout jako metaforu boje na život a na smrt. Měla by se stát metaforou, která představuje boj mezi živými organismy o životní prostor. Ratzelovy práce prošly nacistickou cenzurou a byly upraveny pro ideologické účely.

Do jakýchkoli vědeckých studií, uváděných v souvislosti se sociálním darwinismem, se člověk podívá před rokem 1900, zjistí, že vypovídají o jeho malém vlivu a že obsahují velmi volné parafráze Darwinových myšlenek a terminologie, z nichž nejrozšířenější se stala metafora boje o život. My z tohoto poznatku můžeme učinit závěr, že sociální darwinismus v jakékoli podobě nikdy nedosáhl masové popularity. A několik málo známých spisovatelů, kteří se často odvolávali na boj mezi rasami, který obsahuje tolik nejednoznačnosti a napětí ve vztahu k darwinismu, že by bylo absurdní, považovat tyto spisovatele za sociální darwinisty. Tato skutečnost by se neměla zaměňovat s faktem, že se metafora boje o život stala vysoce „inflačním platidlem“, společně s evolučními a selekčními prvky, se kterými se počítalo ve všech možných kontextech. Politický darwinismus na rozdíl od darwinismu sociálního ovlivnil milióny čtenářů během první světové války a to díky článkům Wilhelma Bölscheho (1861-1939)⁶⁴, který četl Darwina nejen v kontextu tvrdého boje o přežití, ale také v kontextu spolupráce a lásky, které považoval za předpoklady vyššího evolučního stupně.

V politické interpretační rovině se metafora boje o život zasazovala o vedení války, opodstatňovala její nutnost a vyhýbala se mírovému řešení. Čím více se však kulturní národy přikláněly k myšlence boje o život jako k přirozenému východisku řešení stávajících problémů, tím více se tyto myšlenky stávaly součástí politické moci, která začala ovlivňovat myšlenkové klima v Evropě. Ve spojení se sférou sociální, komerční a politickou začala metafora boje o život přispívat k bouřlivé atmosféře, která vedla k vypuknutí první světové války.

Oscar Hertwig tyto předválečné poměry popsal v knize „Život organismů“ (1916).⁶⁵ Zcela se ztotožňuje s Normanem Angellem⁶⁶, který stejné téma zpracovával několik let před vypuknutím války a konstatuje, že všechny biologické a další argumenty podporující válku přispívají k tomu, že se Evropa staví k válce pozitivně, na rozdíl od mezinárodního společenství, které válku odsuzuje. Nejedná se přitom o myšlenkový směr, který by byl úzce zaměřen jen na jednu z evropských zemí. Své příznivce má jak v Anglii a Americe, tak ve Francii a Německu. Jedná se o evropskou doktrínu, která je součástí evropského ducha a která určuje obecný charakter evropské kultury⁶⁷

Norman Angell poukazuje ve svých spisech na myšlenkové a hodnotové postoje admirála Mahana, profesora Spengera Wilkinsona a amerického generála Hornera Lea. V pracích těchto

⁶⁴ Bölsche, Wilhelm (1861-1939): německý spisovatel, editor a publicista, psal pro historickou revue Freie Volksbühne.

⁶⁵ Hertwig, Oscar (1916): *Werden der Organismen. Eine Widerlegung von Darwin's Zufallstheorie*. Gustav Fischer Verlag, Jena.

⁶⁶ Angell, Norman (1872-1967): anglický novinář, člen parlamentu za stranu Práce (Labour Party), držitel Nobelovy ceny z roku 1933.

⁶⁷ Hertwig, Oscar (1921): str. 105.

autorit se neustále objevuje motiv uznání a ocenění metafory boje o život, která představuje vědecky přesvědčivý biologický zákon. Z tohoto principu boje o život podle jejich názorů (implicitně) vyplývá, že také národy podléhají vzniku, vývoji a zániku a řídí se tak stejným zákonem jako živé organismy. Silou zákona případně vítězství silnějšímu, zatímco slabší bude poražen. Upřednostnění války před mírem bylo v jejich pojetí výrazem vnitřního pudu národů, který má hluboké biologické kořeny. Z tohoto důvodu jsou všechny pokusy zabránit válce považovány za nerozumné zasahování do zákona, podle kterého se řídí celý svět a ve kterém existují pouze válečné národy. Z této myšlenky vyplývají následující důsledky. Podle Oscar Hertwiga politický darwinismus předpokládá, že při vypuknutí války budou poraženy slabší národy, které ve válce zaniknou. Zakládá se na přesvědčení, že válka je pro národy nezbytná pro dosažení pokroku. Další myšlenky se opírají o nutnost vést válku, bez které by se svět utopil v materialismu. V podobném znění se vyslovuje slavný francouzský teolog Renan ve své knize „Intelektuální a morální obnova Francie“, ve které píše, že *„pokud krátkozrakost a nedbalost evropských států nevyvolají vzájemný válečný střet, bude těžké si představit, do jakého stupně se dokonalost lidstva propadne. Válka je jednou z podmínek pokroku a má zabránit tomu, aby země ve svém vývoji zaspala“*.⁶⁸ Tyto myšlenky se rozšířily po celé Evropě. Největšího vlivu dosáhly tyto sociálně darwinistické myšlenky v Anglii, v Americe a v Německu, kde našly svou druhou vlast. Válka byla považována za „tvůrčí princip“ přirozeného výběru, podle kterého se řídí všechny ostatní přírodní principy.⁶⁹

Zvláštní pozornost si zaslouží také kniha generála von Bernhardiho (1913), která sice na jedné straně poukazuje na úmyslný záměr Německa vyvolat válku, avšak na straně druhé obhajuje válku a její „biologickou nezbytnost“. Odvolává se přitom na Darwina, který v metafoře boje o život objevil základ zdravého vývoje. Válka pro něj představuje nejen biologickou potřebu, ale také mravní požadavek. Pokud by nastal mír, došlo by k přerušení existující soutěže a tím k zastavení pokroku, a tím k mravnímu a duchovnímu oslabení, které by vyústilo v degeneraci. Podobného názoru je také stoupenec sociálního darwinismu Robby Kossmann⁷⁰, který se domnívá, že válka je pro lidstvo prospěšnější než mír. Tvrdí, že „méně schopný jedinec musí uvolnit místo schopnějšímu, tak jako je tomu v přírodě, protože lidstvo je popoháněno neustálým pokrokem a soutěží nerovných sil“. Stejným způsobem argumentuje nutnost odchodu slabých národů z hlavní scény lidstva. Silnější národ má mít přednost před národem slabším, tak aby lidstvo směřovalo směrem k dokonalosti. Válka se má stát prubířským kamenem, zkouškou v boji o život. Kossmann nelituje případné ztráty miliónů lidí, kteří by v této zkoušce neobstáli. Stejně by podle jeho názoru došlo ke ztrátě jinou „přirozenou“ cestou, např. v důsledku nemocí, bídy nebo hladu. Norman Angell se domnívá, že se

⁶⁸ Renan, Ernest (1871): *Reforme intellectuelle et morale*, Michel Lévy Frères, Paris, str. 71.

⁶⁹ Hertwig, Oscar (1921): str. 105-106.

⁷⁰ Weikart, Richard (2002): *Darwinism and Death: Devaluing Human Life in Germany 1859-1920*, *Journal of the History of Ideas*, vol. 63, no. 2, str.: 323-344.

metafora boje o život stala součástí evropské doktríny a ta poté součástí evropského ducha. Také během první světové války se metafora často vyskytovala v novinových zprávách, ve státní správě, na ministerstvech a v četných spisech válečné literatury. Použití tohoto výrazu nebylo náhodné a nevztahovalo se jen k výše zmíněnému období první světové války. Metafora se postupně stává znakem doby, všeobecného naladění, které převládlo v moderním myšlení evropských národů.

Oscar Hertwig⁷¹ se zamýšlí nad pokusem politického darwinismu definovat válku jako přirozenou nezbytnost pro řešení existujících evropských problémů a vyjadřuje silné pochybnosti. Poukazuje na fakt, že v samotné biologii není přirozený výběr organismů automatickým pravidlem. A tak se Darwinovo učení nedá zjednodušeně převést na politickou rovinu. Obě oblasti (biologie, politika) vycházejí z odlišných výchozích pozic, a tak se srovnání obou oblastí zakládá na nevhodných analogiích. Porovnávání organismů s lidskými společnostmi je zavádějící. Lidské společnosti sice mohou růst, zvyšováním počtu obyvatelstva, tak jako rostou buňky uvnitř organismů, nicméně se nerozmnožují tak jak to činí organismy a nevytvářejí nové typy států. Také v případě úpadku či zániku státu neexistuje paralela s živou přírodou. Při zániku organismu zanikají také všechny jeho buňky, zatímco při porážce státu ve válce dochází k přerozdělení či ztrátě jeho území, ne však jeho obyvatel. Ti žijí dál a v budoucnosti vytvoří další generace. Hertwig poukazuje na to, že metaforický boj o život politici chápou jako prostředek přínosné změny, která v přírodě dává vzniknout novým druhům, avšak bývá mylně zaměňována s politickým děním evropských národů, kteří považují změnu za potřebnou a usilují o vítěznou válku. Nezbytnost válečného konfliktu v podobě „existujícího“ přírodního zákona se nedá vědecky, z biologického hlediska, dokázat. Podobné je to s metaforou v případě odvolání se na historii, na její historický důkaz. Hertwig namítá, že z předchozí polemiky nevyplývá, že by válka pro život národů představovala ve všech případech nutné zlo, tak jako je např. zima opakem léta. Oscar Hertwig hájí myšlenku mírového postoje a je toho názoru, že omezení a vyhnutí se válce je otázkou volby mezinárodního společenství. Lidé patří k různým rasám a státům a ve svém dalším vývoji dospějí k mírovému řešení sporů a dají jim přednost před válkou. Autor se domníval, že po první světové válce dojde ke sjednocení střední Evropy, což se nestalo. Nicméně doufá, že Evropa bude ke sjednocení směřovat. Náboženský motiv pro vedení světové války ztratil na významu. Do popředí se dostaly politické, národnostní a ekonomické důvody. Autor nahlíží pozitivně na národnostní princip, který lidem přináší mír a pokrok. Opačně pohlíží na státy, ve kterých není uplatňován národnostní princip a obává se toho, že se tyto státy mohou stát potenciálními zdroji nevyrovnaných vnitřních poměrů a tyto mohou vyvolat válečný konflikt. Zdůrazňuje potřebu tolerance na základě národní a mezinárodní spolupráce, která má udržovat mír. Spolupráci jednotlivých států a jejich vzájemnou

⁷¹ Hertwig, Oscar (1921):str.108-110.

závislost přirovnává k přesně fungujícímu organismu.⁷²

Z filozofického hlediska se dá podle Hertwiga na válku pohlížet jako na užitečného prostředníka zkušenosti lidem, kteří si uvědomí, že mír je pro ně velmi důležitý⁷³ Duchaplným způsobem popsal Immanuel Kant (1724-1804) mírový proces ve spisech: „*Pojednání o všeobecných dějinách z hlediska všech občanů na světě*“ z roku 1784 a „*O věčném míru*“ z roku 1795. Záruku věčného míru vidí ve „velké matce přírodě“, která svým mechanickým opakováním přizpívá k účelnému a věčně udržitelnému míru. Tento princip platí nejen pro sjednocení lidí do jednoho státního celku, ale také pro sjednocení několika státních celků do všeobecného svazku, jehož účelem je zachování míru na celém světě. Immanuel Kant ve své filozofii důsledně rozlišuje mezi morálkou a účelností. Příroda ve svém přírodním zákonu zprostředkovává člověku mechanismus udržení mírového stavu, který je pro lidstvo racionálním a nutným zákonem sebezáchovy (*Zwangsgesetz*). Všechny války považuje za jakési pokusy, které však nevycházejí z úmyslu člověka, nýbrž ve kterých vystupuje příroda jako hlavní aktér nového politického uspořádání jednotlivých států. To je dosaženo prostřednictvím války, zničením starých pořádků, a vytvořením nových státních útvarů, které se však buď mezi sebou navzájem nebo s ostatními státními útvary neshodnou na společném postupu a dochází k novým státním převratům a to tak dlouho, dokud není vytvořena nejlepší možná občanská ústava, která by zajistila všem občanům stejné zákony a práva, podle kterých by se všichni řídili navykklým způsobem. Myšlenka trvalého míru zaměstnávala řadu myslitelů. Od Abbého Saint Pierra, Rousseaua, Kanta, Blocha, Normana Angella aj. Oscar Hertwig pevně věří v mírové uspořádání Evropy v podobě celosvětové mírové organizace, kde morálka a právo vytvoří stabilní základ pro občanskou jednotu.

⁷² Hertwig, Oscar (1921): str. 111.

⁷³ Tamtéž: str.111.

7.3.Sociální darwinismus z pohledu Oscara Hertwiga

Oscar Hertwig⁷⁴ vznáší na adresu sociálního darwinismu tři námitky. V první námitce kritizuje princip dělení a diferenciacce práce, který ovládá říši živých organismů na všech stupních. Princip se podle Hertwiga neslučuje s Darwinovým učením. Boj o život se vyskytuje stejně tak málo mezi buňkami rostlinného nebo živočišného organismu jako mezi orgány státního zřízení. Darwinova hypotéza se podle Hertwiga jeví jako nedostatečná, zejména při pokusech o doslovné přenesení do sociální oblasti. Námitka se ale především týká pojmu sociálního výběru a jeho rozlišení. Podle Hertwigova názoru se sociální darwinismus snaží lidskou společnost přeměnit v „chovnou státní instituci.“⁷⁵

Druhá námitka se dotýká slabých stránek Darwinových vědeckých hypotéz. V sociální oblasti vznikly nejasnosti v souvislosti s Darwinovými slovními obraty a terminologií s mnohoznačným významem, jako jsou přirozený výběr (*Auslese*) a boj o život (*Kampf ums Dasein*). Přirozený výběr je u Darwina spojen s vědomou selekcí (*Zuchtwahl*). Selektivní teorie chce vysvětlit vznik nových druhů a její přizpůsobení se vnějšímu prostředí. Zároveň se také snaží vysvětlit účelnost struktury živých organismů prostřednictvím vhodných, avšak zavádějících slovních spojení v podobě hypotéz.⁷⁶

První z nich spočívá v tvrzení, že organismy se mění nevýznamným způsobem, náhodně v různých směrech a případné změny zdědí jejich potomci.

Druhá poukazuje na vliv různých odchylek, které se u potomků objevily a které měly za

⁷⁴ Hertwig, Oscar (1921): str.112-115.

⁷⁵ Viz pojem Zuchtungsstaat in: Hertwig, Oscar (1921): Zur Abwehr des etischen, politischen und sozialen Darwinismus, Gustav Fischer Verlag, Jena, str. 80.

⁷⁶ Hertwig, Oscar (1921): str. 80.

následek, že se u nich zvýšil počet živých organismů, kteří se cítili v ohrožení a začali bojovat o život, popř. o životní prostor nebo o prostředky k životu. V boji přežijí jen ti nejodolnější. Ti jedinci, kteří zdělili výhodnou evoluční odchylku a jsou potomky tzv. pozitivní selekce, budou plodit další odolné jedince. Ostatní v důsledku toho, že „nebyli vybráni“, zahynou. Třetí hypotéza se opírá o tvrzení, že nový druh, u kterého se vyvinuly dokonale přizpůsobené orgány, se může rozmnožovat v určitém prostoru nekonečně dlouho, do té doby, dokud bude přirozený výběr působit jako kumulativní proces. Předpokládá se přitom, že vybraná individua se během vývoje mohou měnit a že mezi nimi existují taková, která vlastní další, pokročilejší stupeň vývoje s odchylkou, která jedinci umožní obstát při adaptační zkoušce v boji o existenci. Pokud uspěje, bude s pomocí přírodního výběru upřednostněn a to po tak dlouhou dobu, dokud nenastane velká změna a jedinec již nebude schopen vytvořit žádnou novou odchylku. Pak bude přinucen se adaptovat na životní prostředí bez dalších změn.

Třetí námitka se vztahuje na slovní spojení jako jsou „výběr nejschopnějších“, „prohra neschopných“ a „boj o život“, která začali používat sociální darwinisté. Ti slovní spojení vytrhli z původního Darwinova kontextu kauzálního vysvětlení vzniku druhů. Vytržení z kontextu se vztahuje především na všechna slovní spojení v souvislosti s přirozeným výběrem, kromě rozmnožování. Přirozený výběr zde slouží k zachování a udržení schopných jedinců. Podle Darwina se tato schopnost dědí a přenáší se na potomky. Hertwig se domnívá, že všechny formy výběru nemají s metaforou výběru a boje o život mnoho společného, protože v běžném lidském životě se člověk většinou nerozhoduje, zda má nebo nemá žít, lidé mají spíše možnost volby, zda zanechat potomky nebo nikoli.⁷⁷

Oscar Hertwig poukázal na důležitý rozdíl mezi Darwinovým pojetím přirozeného výběru a výběrem ve smyslu rozdělení pracovních činností v lidské společnosti. Hertwig říká, že tohoto rozdílu si většinou nikdo nevšimá nebo se v tichosti obchází. Podle Hertwiga Tille spojuje Darwinovu představu boje o život a přirozeného vývoje s vývojem lidské společnosti. Podle něj přežijí schopnější a pracovitější lidé a přivedou na svět mnoho potomků, zatímco méně schopní se neožení a potomky po sobě nezanechají. Ammon⁷⁸ byl oddaný stoupenec Darwina, Haeckela a Weismana. Zastával názor, že města představují se svou vyspělou kulturou úpadek lidstva, neboť v nich kvůli rodově spřízněným manželstvím vymírají generace měšťanských rodin. Ammon dochází k opačnému výsledku než Darwin. Darwinovi se přirozeným výběrem jedná o udržení a vybrání nejlepších lidí zanecháním potomků a tento proces se má opakovat po další generace a tak dlouho, dokud nevznikne nový druh. Ammon si myslí opak. Podle jeho názoru dochází k opačnému procesu, nejschopnější rody postupně upadají. Ti nejschopnější jsou z lidské společnosti postupně

⁷⁷ Hertwig, Oscar (1921): str. 81.

⁷⁸ Ammon, Hennacy (1893-1970), americký pacifista, katolický anarchista, sociální aktivista, autor spisu: „Über die natürliche Auslese des Volkes“.

vylovení, protože nezanechali dostatečné množství potomků. Jejich počty musí být neustále doplňovány z nižších stavů. Oba autoři používají termín přirozeného výběru a s ním implicitně spojeného metaforického boje o život, avšak v naprosto opačných kontextech. Kdyby se měla Ammonova představa o zlepšování druhů vztahovat na druh homo sapiens, musel by být lidský druh obohacen vývojově nižším druhem, kterým byly opice. To však představovalo logický spor, kterého si byl samotný Ammon vědom. Dochází k závěru, že „ozdravná kúra“ v podobě nových přistěhovalců nemá smysl a přiklání se k názoru, že migrační teorie je špatná.⁷⁹ Přirozený výběr a boj o existenci se nedá podle Ammona vztáhnout na lidskou populaci a její obměnu, protože umělé obohacení duchovních dispozic má za následek vymření populace a jejich genetických variací. Tímto způsobem by mohlo dojít k vymření celého druhu homo sapiens. Z tohoto příkladu je zřejmé, že ve vědě může docházet k vážným nedorozuměním, pokud jsou pojmy, které mají sloužit přírodním procesům, použity volně a nelogicky.

Rozdělení práce - rozlišení na jednotlivé stavy a vytvoření hierarchie skupin v lidské společnosti na nižší a vyšší - nemá nic společného s Darwinovým učením o procesu přirozeného výběru a volby ani s jeho formulací boje o život. Stojí v naprostém protikladu k výběru ve Weismannově smyslu. Podle Ammona potřebují měšťanské rodiny „novou krev“ z venkova k posílení svých generací. Ammon se při svých tvrzeních opírá o statistické údaje dánského spisovatele Hansena (1872-1936)⁸⁰, který došel k závěru, že mezi lidmi, kteří se narodili ve městech se již ve druhé generaci objevilo velké procento nových přistěhovalců a počet starousedlíků se ve třetí a následující generaci snížil až o 1%. Hansen vypracoval podrobnou historicko-sociologickou analýzu, ve které zjistil, že během 13. století vymizely z měst téměř všechny šlechtické rody a patricijské rodiny, protože měli málo potomků. Důvodem tedy nebylo to, že by odešly z měst na venkov nebo že by přešly z vyššího stavu do stavu nižšího.

Také švédský národní ekonom Fahlbeck⁸¹ zastával podle Hertwiga podobný pohled na vývoj ve společnosti. Podle Fahlbecka musí dojít k obnově švédské šlechty příchodem nižších vrstev do měst. Fahlbeck nazývá svůj proces sociálním obratem ve švédské společnosti, zatímco Hansen jej nazývá cirkulací obyvatel ve městech. Cirkulaci považuje za výsledek vnitřních příčin, které vyšly z přírody a sociálního postavení vyšších tříd. Nižší třídy usilují o lepší postavení, zvyšuje se mezi nimi konkurenční boj. Vyšší třídy se oproti tomu zdráhají uzavřít sňatek nebo jej posunují z důvodů delší přípravy k dosažení odpovídajícího lepšího životního postavení. Tyto

⁷⁹ Hertwig, Oscar (1921): str. 82.

⁸⁰ Hansen, William Carl (1872-1936) byl dánský spisovatel, okultista, v roce 1906 vydal pod pseudonymem Ben Kadosh spisy- „The Return of the World's Master Builder“ („Návrat stvořitele“ – překl. aut.) a „The Dawn of a New Morning“ („Svítání“ – překl. aut.).

⁸¹ Fahlbeck, Pontus Erland (1850-1923) byl švédský národní ekonom, a významný politik. V roce 1897 vydal knihu : Den statistiska typen („O statistice“ – překl. aut.) a v roce 1916 knihu „Engelsk parlamentarism contra svensk“ („Anglický parlamentarismus versus švédský parlamentarismus“ - překl. aut.).

příčiny mají za následek zvýšení hmotného zabezpečení, menší počet dětí, narůstající neplodnost a další nepříznivé jevy.

„Sociální výběr“, jehož cílem je vzdělaná společnost, nemá tedy s Darwinovou teorií o přirozeném výběru a bojem o život nic společného. V obou případech vystupuje společný pojem výběr, avšak nic víc.

Na podobných klamných závěrech a nedostatečných vědeckých odůvodněních se zakládají učení lékařů zaměřených na „rasovou“ čistotu. Např. Gruber⁸², mnichovský lékař, podle Hertwiga napsal článek o čistotě rasy a jejím úpadku. Gruber si za žádnou cenu nechce připustit, že zvýšení úmrtnosti obyvatelstva je spojeno se zhoršením jejich zdravotního stavu a že je oprávněné tvrdit, že se jedná „o všeobecnou degeneraci moderních kulturních národů“⁸³. Ve spise z roku 1927 „*Handbuch der Hygiene*“ („*Příručka zdravého životního stylu*“ - překl. aut.) popisuje, že děti bohatých se vyvíjí lépe než děti chudých (co se týká tělesné délky, váhy, objemu hrudníku a kapacity plic) a že ve vývoji kulturních národů pravděpodobně došlo k zlepšení jejich tělesné kondice. Ve skutečnosti jsou tisíce nejschopnějších lidí napadáni a oslabováni infekcemi a nemocemi, které je poškozují takovým způsobem, že buď zanechají méně potomků, nebo jsou jejich potomci oslabení nebo nemocní. Obraz přirozeného výběru považuje Gruber za chybný a zavádějící. Stejně zavádějící jsou podle Hertwiga pohledy Ammona a Tilleho na roli, jakou měla hrát „ubohá Anglie“ zejména východní Londýn (v pojetí Tilleho) nebo bída a nezaměstnanost potulného obyvatelstva (v pojetí Ammona) ve službách přirozeného výběru a národní eugeniky.

Dalším bodem, kterým se Oscar Hertwig ve své knize zabývá, je postavení sociálního darwinismu a nemožnost uskutečnění sociálně-darwinistického ideálu v podobě dokonalého státu.

Umělý výběr (selektce) (*künstliche Zuchtwahl*) má zdokonalit lidský rod pomocí výběrových komisí a má vést k dokonalému státnímu zřízení.

V další kapitole se budu věnovat pohledu současné autority Prof. Dr. Petera Weingarta na metaforu boje o život, který se věnuje jejímu sémantickému výkladu, funkčnosti a disfunkčnosti.

8. Peter Weingart a jeho pohled na sociální darwinismus

Prof. Dr. Peter Weingart je profesorem sociologie na universitě v Bielefeldu, na katedře vědy a techniky. Ve své akademické kariéře se zabývá vztahem mezi vědou, politikou a médií. Soustřeďuje se na popularizaci vědy se zaměřením na to, jakým způsobem ji chápe a dále

⁸² Gruber, Max (1803-1872) byl praktický lékař a první specialista na otologii v Rakousku a vydavatel učebnice lékařské chemie v roce 1835. Gruber se zabýval bakteriologií a soustředil se na výzkum bakterií cholery. Byl ředitelem v Mnichově v letech 1902-1923.

⁸³ Hertwig, Oscar (1921): str. 77 - 89.

používá laická veřejnost. Prof. Dr. Petera Weingarta jsem si vybrala proto, že se podrobně zabývá jazykovým a významovým rozborem metafor obecně, jejich funkčností a disfunkčností. Autor se v následující kapitole věnuje Darwinově metafoře boje o život. Celá Darwinova teorie boje o život by se podle Weingarta dala jednoduše shrnout do Hobbesovy teorie „války všech proti všem“.⁸⁴ Mohli bychom ji chápat jako ekonomickou soutěž, podobně jako např. Malthusovu demografickou teorii, která začlenila společnost do organické přírody. Pokud jsme si uvědomili tento postup, je jednoduché přemístit teorii zpět z přírodních věd do sociologie a aplikovat tuto tezi na společnost, která se tak stává pomyslným „věčným zákonem přírody“.⁸⁵ Podle Weingarta existují tři hlavní způsoby, jakými metafora (obecně) mění své významy: 1) z každodenního jazyka se mění v jazyk vědecký, 2) z vědeckého jazyka se přesouvá do jiného vědeckého jazyka a 3) z vědeckého jazyka se přesouvá do jazyka každodennosti. Pro Weingarta není žádným překvapením, že metafora reflektuje souvislosti mezi vědeckým, sociálním a politickým diskursem a de facto tím dokazuje, že věda je velmi ovlivněná sociální aktivitou.⁸⁶

Věda se snaží kontrolovat a standardizovat užívání jazyka. Tímto způsobem přispívá ke konstrukci umělého jazyka, který je z každodenního jazyka odvozen.⁸⁷ Mezi funkce metafor patří její schopnost ukázat a vysvětlit problém, zaměřit svou pozornost na jeden objekt a pomocí inspirace přispět k novým hypotézám a náhledům. Avšak metafora nás může také zavést k omylu implicitním, nepotvrzeným a nadhodnoceným předefinováním vědeckého problému v oblasti, která nás zajímá. Samozřejmě, že používání metafor a její význam nemusí mít pouze pozitivní nebo negativní smysl. Přenosem metafor může dojít k porušení jejího původního smyslu, což se stává zejména při přenosu z vědeckého prostředí do nevědeckého kontextu. K významovému posunu metafor dochází podle Weingarta tehdy, pokud se k jejímu původnímu smyslu připojí jiný význam v novém kontextu. Především se to týká obvyklého procesu „zvědečtění“. Zatímco většina metaforických posunů obsahuje jednoduché koncepty s omezenými konotacemi, v některých případech představují jisté koncepty vlastní teorii, ze kterých se postupně mohou stát souvislé celosvětové teorie. Peter Weingart se zaměřuje výhradně na německý kontext metafor boje o život (*Kampf ums Dasein*) a na jeho další osud v německém prostředí. Proč si vybral tak specifický příklad? Je to pravděpodobně proto, že metafora boje o život je spojována s teorií sociálního darwinismu, který je zase vnímán v souvislosti s nacismem. Metaforické asociace měly pravděpodobně velký vliv na přijetí biologického myšlení po druhé světové válce, zejména na vztah mezi biologickými a sociálními vědami.⁸⁸ Přispěly také rovněž k růstu nacistické moci.

⁸⁴ Thomas Hobbes napsal tento citát v knize „Leviathan“ v roce 1651.

⁸⁵ Weingart, Peter (1995): Struggle for existence. Selection and retention of a metaphor. In: Sabine, Maasen et.al. (ed.): Biology as Society, Society as Biology, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, str. 127.

⁸⁶ Weingart, Peter (1995): str. 127-128.

⁸⁷ Weingart, Peter (1995): str. :127 – 128.

⁸⁸ Weingart, Peter (1995): str. 129.

Metaforu boje o život přirovnává Weingart k viru, který napadl lidskou mysl. Používala se v mnoha odlišných významových kontextech. Pokud se metafora užívá při veřejných diskuzích o vztazích mezi národy, vzhledem ke vzrůstajícímu nacionalismu se mohou významové procesy dát do pohybu a v metafoře dochází k zásadním významovým posunům. Weingart se domnívá, že bude důležité ukázat, jakým způsobem se posunul význam metafory z vědecké roviny do roviny veřejné a ve kterých politických teoriích metafora ztrácela svůj původní význam. Mělo by se také vyzkoumat, zda se význam metafory boje o život (*struggle for life*) měnil podobným způsobem tak, jak se měnila koncepce sociálního prostředí. Výraz „*struggle for life*“ nemusíme podle Weingarta vůbec nutně překládat jako „*boj*“. Lépe se hodí výrazy jako např. „snaha“, „úsilí“, „prokletování“, „cílení“ aj. Ty by umožňovaly přesunout Darwinovu metaforu boje o život do zcela jiného kontextu, který by daleko lépe vystihoval určité charakteristické aspekty celého učení.

Výraz „*boj o život*“ se ustálil v češtině díky pasáži z německého překladu „*Kampf ums Dasein*“, kde se slovem „*Kampf*“ myslí spíše úporný boj, zápas. Chápání slova „*Kampf*“ ve významu „*boje*“ se ustálilo brzy po zavedení teorie a proto se nepoukazuje na jiné významy anglického slova „*struggle*“.⁸⁹

8.1 Kontext metafory boje o život podle Weingarta

Metafora se objevuje v podtitulu Darwinovy knihy „*O původu druhů*“ (1859), kde vystupuje ve významu úsilí o zachování úspěšných ras v boji o existenci. Také třetí kapitola Darwinovy knihy se jmenuje „*boj o život*“. Darwin v ní vyjadřuje svou hlavní evoluční teorii, která se zakládá na myšlence přírodního výběru. Podle ní se jedinci rozmnožují a přežívají díky svému přizpůsobení se na životní prostředí. Darwin poukazuje na rozdíl mezi jednotlivými druhy. Metafora boje o život v tomto případě popisuje, že jedinci jsou navzájem na sobě závislí. V tom se Darwin inspiroval Malthusovým⁹⁰ esejem „*O principech populace*“ (1798)⁹¹ a také Charlesem Lyellem (1797-1875) a jeho „*Principy geologie*“ (1830). Obě práce podle Weingarta zdůrazňují běžný kontext biologických a sociálních teorií. Bowler, další z historiografů, které popisují v této práci, poukázal na nesrovnalosti u Darwina a Malthuse, které se týkají konceptu boje o život.⁹²

⁸⁹ Weingart, Peter (1995): str.: 128-129.

⁹⁰ Thomas Robert Malthus (1766-1834) byl britský ekonom a demograf.

⁹¹ V Eseji o principu populace z roku 1798 Malthus se zabýval problematikou populačního růstu. Podle jeho názoru se lidé rozmnožují geometrickou řadou (2,4,8,16,32...), zatímco potravinové zásoby rostou řadou aritmetickou (1,2,3,4,5,...) Pro zpomalení růstu obyvatelstva navrhol zejména pozdější vstup do manželství (ve kterých se narodí méně potomků).

⁹² Je třeba vzít v úvahu, že oba vědci, jak Malthus tak Darwin žili v období intelektuálních změn. Během této doby se původní harmonický pohled na přírodu a společnost změnil na konkurenční „*boj o život*“. Můžeme učinit předběžný

K prvnímu významovému posunu při překládání termínu *struggle for life* došlo v překladu z angličtiny do němčiny. V roce 1860 překladatel Heinrich Georg Bronn⁹³ přeložil anglický název „*favoured races*“ v Darwinově díle „*O původu druhů*“ jako „*vervollkommnete Rassen*“⁹⁴. Zde se původní pozitivní obsah vytratil a byl nahrazen negativním pojmem „*dokonalé rasy*“. Darwinovy metafory „*struggle for life*“ a „*struggle for existence*“, které jsou zaměnitelné, byly převedeny do jedné německé metafory „*Kampf ums Dasein*“. Německá verze zní mnohem více nekompromisně a jednostranně, obsahuje implicitně hrozbu úpadku či zániku. Pozitivněji by metafora vyzněla překladem typu „*Kampf ums Leben*“ a zahrnovala by tak jednoduše obě anglické verze, jak mezidruhový boj o život v určitém prostředí, tak zároveň boj mezi členy stejného druhu. Název metafory „*Kampf ums Leben*“ by byl přiměřenější než název „*Kampf ums Überleben*“, který by vyjadřoval boj, ve kterém přežije ten nejsilnější a který by v přírodě implikoval nevědomý boj o přežití. Naopak „*Kampf ums Dasein*“, boj o existenci, je spojen s individuálním, vědomým a definitivním smrtelným konfliktem. V tomto kontextu odpovídá sugestivní metafora Hobbesově vizi o válce všech proti všem (*bellum omnium contra omnes*)⁹⁵. Ztráta původního smyslu byla úplná, poté co se k metafoře připojilo slovo „*dokonalost*“, v anglickém originále „*perfection through the struggle for existence*“, v německém překladu jako „*Vervollkommnung durch den Kampf ums Dasein*“. Slovo „*dokonalost*“ posunulo metaforu na úroveň normativního a instrumentálního příkazu, tak jak to později ukázala eugenika pod pojmem „*zdokonalení lidské rasy eliminací jejich slabších jedinců*“. Při překladu došlo k zásadnímu posunu významu metafory z roviny vědecké na rovinu politickou. Stejný jazyk ukazuje iluzivní charakter metafory. Metafora se volně pohybuje mezi oběma kontexty.⁹⁶

8.2 Metafora boje a přijetí darwinismu v populárním tisku podle Weingarta

V knize „*Biology as Society, Society as Biology*“ (1995) se ve svém příspěvku nazvaném „*Struggle for existence :Selection and Retention of a Metaphor*“⁹⁷ věnuje popularizaci metafory boje o život. Začátek popularizace metafory je spojen s jejím uveřejněním ve většině německých encyklopedií. V roce 1872 se vyskytovala jako běžně používaný termín v souvislosti s darwinismem. V roce 1898 byla zapsána do „*Brockhausova lexikonu*“ jako samostatný pojem.

závěr, že obvyklý termín „*boje*“ vědci používali v širokém kontextu, který převzali z každodenního jazyka a vědomě jej využili jako metaforu.

⁹³ Německý paleontolog, překladatel Darwinova díla „*O původu druhů*“. Německý překlad ukazuje jakým způsobem Darwina chápali němečtí biologové. Ti Darwina nedávali do souvislosti s předchozí tradicí romantické Naturphilosophie, nýbrž jej vnímali z pozice „*revolučních*“ biologů.

⁹⁴ Weingart, Peter (1995): str. 130.

⁹⁵ Thomas Hobbes napsal tento citát v knize „*Leviathan*“ v roce 1651.

⁹⁶ Weingart, Peter (1995): str. 131.

⁹⁷ Překlad: „*Boj o život*“: Výběr a uchování metafory – (překl. aut.)

Vycházelo mnoho studií, které se hlásily k Darwinovi, ale dospěly k rozdílným výsledkům. Nedá se říci, že by byly překonány metodologické potíže, nicméně však byly nalezeny další důkazy a nové myšlenkové postupy.

Nejdříve se zaměřím na výběr vědeckých populárních časopisů. Autorův základní předpoklad spočívá v myšlence, že čtenáři pocházeli převážně z městské střední třídy a z německé intelektuální elity v Německé říši v poslední čtvrtině 19. století. K analýzám se připojují další politické teorie, ve kterých darwinismus vystupuje nejčastěji.

Jedním z prvních populárně-vědeckých časopisů, který se opíral o Darwinovy myšlenky, byl v Německu vycházející týdeník „*Ausland*“ („Zahraničí“).⁹⁸ Tento časopis reprezentoval dobový světový názor. Na začátku roku 1870 napsal vydavatel časopisu Friedrich von Hellwald -podobně jako mnoho jiných autorů v době francouzsko-pruské války - o tom, že darwinismus představuje výzvu, podle které je válka přírodní zákon. Metafora boje o život se vztahovala na lidskou společnost, která má být založena na dobrých mezilidských vztazích. Válka mezi civilizovanými lidmi (*Kulturvölker*) v Evropě, vedená proti „primitivním, přírodním“ lidem (*Naturvölker*), se dá chápat metaforicky jako boj o život - „*Kampf ums Dasein*“. V letech 1870-80 se „*Zahraničí*“ stalo hlavním populárně-vědeckým časopisem, který prosazoval Darwinovu teorii boje o život - „*Kampf ums Dasein*“. Ta se stala hlavní etickou hodnotou německého městského obyvatelstva. V roce 1880 se obsah časopisu radikálně změnil. V roce 1884 hlavní propagátor Darwinových myšlenek Friedrich von Hellwald (1842-1892) opustil místo vydavatele v redakci týdeníku „*Ausland*“ a postěžoval si svému kolegovi Ernstu Haeckelovi, že jeho úsilí bylo zbytečné a že doba se odvrátila od myšlenky evoluční teorie. Dalším důležitým měsíčníkem, který převzal rozhodující roli mezi populárně-vědeckými časopisy, byl časopis „*Kosmos*“.⁹⁹ Poprvé vyšel v roce 1877. Časopis byl zaměřen na evoluční teorii a navazoval na myšlenky Charlese Darwina a Ernesta Haeckela. Opíral se o pojem „*Kampf ums Dasein*“. Rozhodující část zde představovaly diskuze o dědičnosti (zejména Weismannovy příspěvky) a otázka přirozeného výběru. V časopise se také vedla odborná diskuze na téma sociálního darwinismu. Probírala se zejména otázka původu Darwinovy teorie,¹⁰⁰ která byla diskutována zejména Virchowem a Haeckelem. Virchow darwinismus napadl - považoval jej za teorii, která by mohla být sociálními demokraty politicky zneužita a pokládal jej za nebezpečný. Haeckel považoval darwinismus spíše za aristokratickou teorii než za teorii demokratickou. Nespojoval ho se socialismem, protože jeho princip spočíval v myšlence přežití nejsilnějšího, která se dá chápat také jako vítězství těch nejlepších. Během prvních pěti let své existence byl časopis *Kosmos* zaměřený na sociální darwinismus a propagoval aristokratickou orientaci Darwinovy

⁹⁸ Weingart, Peter (1995): str. 132.

⁹⁹ Tamtéž, str. 132.

¹⁰⁰ Diskuze spočívala v tom, jestli má Darwinova teorie aristokratický, demokratický nebo socialistický původ.

teorie výběru. Tím představoval ve své době spíše výjimku, protože všechny ostatní časopisy se zaměřovaly především na politické vypracování Darwinových teorií a nezdůrazňovaly přitom hlavní ideu sociálního darwinismu. Na počátku roku 1880 vzrostl počet kritických hlasů na adresu Darwinových příznivců. Metafora boje dostala široký vícevýznamný smysl. Po deseti letech působení vydavatel časopisu Kosmos odstoupil s tvrzením, že evoluční teorie získala nejen neoddiskutovatelnou autoritu v oblasti biologie, ale stala se také v ostatních oborech jasnou, neomylnou a sebevědomou teorií. Naopak časopis Kosmos se vzdal Darwinovy myšlenky boje o život, kterou vydavatel považoval za počátek zrodu biologického myšlení. V ostatních periodických hrál darwinismus mnohem menší roli, ale jeho rozšíření a popularita podléhaly podobným vzorcům.

Jedním z nejčtenějších časopisů své doby byl časopis „*Deutsche Rundschau*“¹⁰¹, který obsahoval až do přelomu století poměrně málo odborných článků, které by odkazovaly na Darwinovu teorii a téměř žádný text se zaměřením na sociální darwinismus. Jedinou výjimkou byl Oscar Schmidt, který napsal článek o darwinismu a sociální demokracii.

Další časopis - „*Die Grenzboten*“¹⁰² - byl nejvlivnějším časopisem liberálních městských vrstev před sjednocením Německa v roce 1871. Tento časopis podporoval stranu Národních liberálů a protikatolický tábor Bismarckových spojenců. V té době se zaměřoval vysloveně proti Darwinovi a kolem roku 1900 vydavatelé časopisu prohlásili, že 20. století nechce mít s darwinismem nic společného. Pojem „boje o život“ byl kriticky napaden a byl považován za stejnou filosofii, která vyústila v růst evropských mocností, zbrojení a anarchii. Kolem roku 1890 se pozornost autorů od darwinismu odklonila. Téma darwinismu se stáhlo z obecného povědomí. Věda na popularitu tématu vliv neměla - jednoduše ztratilo svou původní atraktivitu.

V roce 1873 nastala tzv. „velká deprese“, která vyvolala změnu politického prostředí a vyústila ve zvýšenou industrializaci a urbanizaci. V této době se prosazují pracující vrstvy v politice, což u střední třídy a aristokracie vyvolává velký strach a obavy ze socialistického hnutí. Během volební kampaně do Říšského sněmu v roce 1877 obvinil ve své knize „*Der deutsche Bauernkrieg mit Berücksichtigung der hauptsächlichsten sozialen Bewegungen des Mittelalters*“¹⁰³ August Bebel odsuzuje militarismus a poukazuje na to, že válka a militarismus mají škodlivý vliv na lidskou populaci. Na podporu své teze citoval pasáž z Haeckelových „*Natürliche Schöpfungsgeschichte*“ (1868)¹⁰⁴, kterou později ve svých dalších knižních publikacích odmítal vydat. Tato epizoda ukazuje nejasný význam metafory boje. Marxisté a

¹⁰¹ Weingart, Peter (1995): str. 133.

¹⁰² Tamtéž, str. 133.

¹⁰³ Překlad: „Německá selská válka se zaměřením na hlavní sociální hnutí ve středověku“ vyšlo v roce 1877 v Braunschweigu.

¹⁰⁴ V originále „*Natürliche Schöpfungsgeschichte*“ vyšly v roce 1868. Překlad: „Stvoření světa v přírodě“ (překl. aut.)

socialisté klasicky odmítali interpretace, které se vztahovaly k Darwinovi a k jeho „*boji o život*“. Odmítali názor, že by metafora boje o život měla představovat neodvratitelný konflikt mezi jedinci. Poukázali přitom na negativní výsledky soutěže mezi jedinci a zdůrazňovali důležitost vzájemné pomoci. Zatímco mezi individualistickým postojem k darwinismu a kolektivistickou filozofií socialismu byl rozdíl, řada publikací se věnovala jejich obraně a poukazovala na přijatelnost myšlenek socialismu a darwinismu. Socialističtí autoři využili Darwinovu teorii jako alternativní materialistickou teorii k náboženskému vysvětlení stvoření člověka a legitimacy existujícího sociálního řádu, jaký představovala monarchie. Vědecká autorita evoluční teorie byla nahlížena v souvislosti s tvrzením, že marxistická teorie sociální evoluce má také vědecký charakter. Sociální pokrok musí zahrnovat stejné zákonitosti jako přírodní evoluce. Toto spojení socialismu s Darwinovou teorií bylo aktuální kolem roku 1890. Vysvětlovalo vliv teorie a fascinaci Darwinovou teorií na socialistické autory, jako byli např. Kautsky a Bebel, kteří vypracovávali eugenická schémata, ve kterých zdůrazňovali selektivní přístup. Přijetí darwinismu podléhalo módě, proto se tento směr rozšířil do mnoha oblastí tak rychle. Využívaly jej mnohé politické skupiny. Nejasné vyznění ukazuje jeho problematické použití a dopad teorie se tak stává účelový. Darwinismus je na rozdíl od pevných zákonů přírody sociální teorií, jehož výklad je nejasný.

8.3 Změna ve vnímání kontextu

Weismannův význam a vliv z pohledu Petera Weingarta

Během posledního desetiletí 19. století se začaly objevovat diskuse o rasách, zejména o budoucnosti árijské rasy a diskuze o degeneraci. Ve vzrůstající nacionalistické náladě se řada politických asociací hlásila k nacionalistickému, antisemititskému a antiracionálnímu myšlení. Jedna z asociací, společenství pojmenované podle Arthura Gobineaua, měla cíl „upevnit rasovou myšlenku vůči všem pochybám a útokům.“¹⁰⁵ Tatu rasovou myšlenku popsal Gobineau v „Eseji o nerovnosti lidských ras“(1853-55).¹⁰⁶ Strach z degenerace, porážky, obavy o život a rasové spojení se začaly v německé literatuře objevovat kolem roku 1890. Weismann publikoval v letech 1885 a 1892 svou teorii o kontinuitě zárodečné plasmy. V roce 1885 „*Die Continuität des Keimplasmas*“ a v roce 1892 „*Das Keimplasma. Eine Theorie der Vererbung*“. Weismannova teorie tvrdila, že Lamarck a spolu s ním Darwin se mýlili, když se domnívali, že získané vlastnosti se mohou dědit. Naopak tvrdil, že dědičný materiál, jako je např. zárodečná plasmata, nepodléhá vlivu vnějšího prostředí. Weismann (1834-1914) byl prvním vědcem, který radikálním

¹⁰⁵ Asociace byla založena v roce 1894, před vypuknutím války měla kolem 360 členů.

¹⁰⁶ Na německý trh se v letech 1897 až 1901 dostalo asi jen 1000 kopií, o kterých se dá s určitostí říct, že se příliš nečetly.

způsobem zformuloval teorii dědičnosti, která se velmi lišila od ostatních teorií a která obsahuje důležitý předpoklad, že dědičný základ je obsažen v celé buňce a který se nemění. Weismannova práce, na kterou bylo nahlíženo jako na práci, která se drží Darwinovy teorie osobního výběru, je ovlivněna lamarckistickým přísným selekcionismem. Genetický materiál umístila do buněčné oblasti. Výběrovým procesům, které zaujímaly místo na úrovni nejmenších živých jednotek, byly přisuzovány největší důsledky, protože byly považovány za základ všech změn včetně evoluce. Weismann se inspiroval principem metafory boje o život z úrovně individuálního výběru, ze které byla metafora původně odvozena, kterou přenesl na úroveň nejmenších jednotek. Když se objevila Weismannova dědičná plasma, pozornost vědecké obce se zaměřila na úzce specializovanou skupinku biologů, kteří se zabývali dědičností. Dokud nebyl prokázán empirický důkaz Weismannových myšlenek, byly tyto úvahy vysoce kontroverzní. Pokud by měl Weismann pravdu a každý jedinec by byl předurčen podle svého dědičného materiálu, potom by lidská evoluce neskrývala žádnou naději na morální a kulturní vývoj pomocí změn v sociálním prostředí. Weismannova práce nedosáhla velké popularity v neakademickém prostředí, nedokázala získat Darwinovy příznivce jako zástupce přirozených dědičných podmínek a vedla spíše k radikalizaci sociálního darwinismu. Strach z degenerace, ať v rasovém nebo v jiném kontextu, se zintenzivnil. Antropologové, sociální antropologové (v dobovém významu tohoto spojení) a sociologové, kteří se zabývali studiem ras, stáli společně s eugenikou v opozici vůči biologickému základu Darwinovy teorie. Problematické bylo také to, že vědci podléhali propagandě strachu, která byla politicky zneužita.

Odkazy vztahující se k Weismannově teorii o dědičnosti v eugenické literatuře neustále přibývaly. Od roku 1890 se stala uznávanou vědeckou teorií.

8.4 Soutěž o Kruppovu cenu

V roce 1900 byla vyhlášena soutěž s názvem „*Co se můžeme naučit z principů teorie původu s ohledem na vnitřní vývoj a legislativu států?*“ Zdá se, že otázka, kterou soutěž nastolila, přinesla sociálnímu darwinismu silné stoupence.¹⁰⁷ Konkrétní podoba odpovědi na tuto otázku vyplynula z toho, že iniciátoři se rozhodli předem rozdělit roli vítězů a roli poražených. Polemiky byly vedeny v takové podobě, že nebylo možné zajistit jednoznačnou odpověď na vyhlášenou soutěž. Vítěz měl v soutěž získat ocenění v hodnotě 10 000 marek (později byla částka zvýšena). Podle Haeckela byl hlavním iniciátorem a sponzorem vyhlášené soutěže průmyslník Alfred Krupp. Při zpětném pohledu soutěž podporovala zejména zájmy a úsilí o posílení teorie dědičnosti a evoluční teorie a vztahovala se k otázkám sociálního a politického rázu.

Biologická a eugenická témata můžeme sledovat v Haeckelových příspěvcích. Soutěž spočívala v zajištění pokroku vědy v zemích, odkud pocházeli přispěvatelé. Eseje byly přístupné také laické veřejnosti. Zaměřovaly se zejména na dědičnost, adaptaci, tradici a politiku. Dědičnost byla chápána jako vrozená intelektuální schopnost a charakterové vlastnosti mohly být změněny dlouhodobě pomocí přirozeného výběru nebo trvalou změnou vrozených rysů povahy. Adaptace byla chápána jako adaptace člověka na ekonomické, vědecké, kulturní, politické změny a právní podmínky. Souhlas s Weismannovou teorií o dědičnosti nebo lamarckismu nebyl považován za kritérium výjimečnosti. Eseje, které se zabývaly důležitostmi dědičnosti a

¹⁰⁷ Weingart, Peter (1995): str.: 142.

přirozeným výběrem, nemohly soutěžit.¹⁰⁸

Deset vítězných příspěvků společně s dalšími byly postupně publikovány v sérii časopisů nazvané „*Příroda a stát*“ („*Natur and Staat*“). Publikované příspěvky ukazují nejen pozoruhodnou šíři myšlenek autorů přináležející k jiným disciplínám, ale také myšlenky, které vykazují významné podobnosti. Téměř všichni autoři přijali Weismannovu teorii. Tím položili rozhodující důraz na princip přirozeného výběru jako hlavního rysu pro vytvoření společnosti. Mnoho autorů v důsledku toho uvěřilo, že se metafora boje o život dá spojit s moderní společností a že obsahuje mechanismus, který udržuje hodnotné prvky a zároveň se zbavuje prvků nedůležitých a tím podporuje myšlenku nutného pokroku. Metafora boje nepřinesla ani tak nový pohled v této oblasti, spíše se nově vymezila: z čistě popisné metafory se proměnila v metaforu normativní, jak bylo jasně naznačeno v Schallmayerově oceněném eseji o eugenicé.¹⁰⁹ Samotná metafora se z eseje téměř vytratila, nicméně celá kniha byla věnována otázce, jakým způsobem mohou státy kontrolovat selektivní proces výběru tak, aby byla zachována kvalita dědičnosti generací v lidské populaci. Schallmayer se přikláněl se k názoru, že se kultura ukázala být v přírodním výběru neefektivní a že negativní účinky dědičné plasmy převážily nad těmi pozitivními. Tento vývoj vyžadoval příklon ke kvalitní genetické výbavě a péči o ni.¹¹⁰

Albert Hesse,¹¹¹ další oceněný autor soutěže, vysloveně odmítl oprávněnost metafory boje o život jako přirozeného práva společnosti. Podle něj právo a morálka mají přesně stanovené hranice vůči Darwinově „boji všech proti všem“. Princip přirozeného výběru by mohl být jen v několika málo případech základem pro politiku. V nejlepším případě však může výběr partnera podle fyzických a intelektuálních hledisek zajistit zdravé potomky. Utopické plány lidského šlechtění by měly být odmítnuty.

Většina autorů příspěvků přistupovala k Darwinově teorii velmi opatrně. Odlišovali se způsobem, jakým ji dávali do souvislosti s lidskou společností. Někteří obhajovali státní socialismus, mechanismus ochrany slabých s institucionální podporou sociální péče. Weingart se domnívá, že mnoho autorů, i přesto, že se přikláněli k biologickému vysvětlení teorie, zastávalo hodnoty humanismu. To je důležitý moment, který je zapotřebí si uvědomit, pokud bychom měli v úmyslu vytvářet paralely mezi sociálním darwinismem a nacismem.

8.5 Normativní obrat ve vnímání metafory boje o život podle Weingarta

¹⁰⁸ Weingart, Peter (1995): str. 142-143.

¹⁰⁹ Schallmayer, Wilhelm (1903): *Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker*. Gustav Fischer Verlag, Jena.

¹¹⁰ Weingart, Peter (1995): str. 143.

¹¹¹ Hesse, A. (1904): *Natur und Gesellschaft. Eine kritische Untersuchung der Bedeutung der Deszendenztheorie für das soziale Leben*. Gustav Fischer Verlag, Jena, str. 172.

Když čteme Kruppovy soutěžní eseje, byla podceněna skutečnost, že po roce 1900 se sociální darwinismus objevuje v jiném světle: relativně vágní metafora boje o život byla převedena do přesného normativního schématu selekční demografie a do eugeniky.¹¹² Pro Alfreda Ploetze¹¹³ (1860-1940) představovala metafora boje o život. Podle něj metafora boje spočívala např. v reprodukčním boji a v lepších životních podmínkách mezi jednotlivci jedné rasy a ve „vnějším“ boji, například mezi rasami.¹¹⁴ Krátce po přelomu století se v diskurzu zaměřeném na rasovou čistotu spojil „weismannismus“¹¹⁵ s „mendelismem“.¹¹⁶ Pojmy „zdravý“ (*fit*) a „nezdravý“ (*unfit*) byl v metafoře boje o život „přeložen“ kolem roku 1913 do normativní ekonomické řeči. Podle této představy vytvářeli „nezdraví lidé“ vedlejší státní náklady, protože společnost do nich musela investovat více než do lidí „zdravých“. Kolem roku 1920 se objevil dokonce návrh, že „nemocní“ jedinci by měli „dobrovolně“ ukončit svůj život.
117

V kontextu nacistické ideologie měl pojem „*minderwertig*“ (méněcenný) dva významy. Oba byly v eugenice a rasové hygieně, které byly poté přejmenovány na „rasovou biologii“, zřetelné od počátku. Pojem „méněcenný“ poukazoval na neárijské rasy včetně židů. V lékařství vyjadřoval tento pojem kombinaci údajné dědičné nemoci, jako byl např. alkoholismus, schizofrenie a dále formy chování, považované za asociální.¹¹⁸

Ani sociální darwinismus v úzkém slova smyslu – tak, jak byl prezentován autory Kruppovy soutěže - ani Haeckelův a Bölschův populární darwinismus nebyli oficiálně přijaty nacistickou propagandou. Neznamena to ale, že by Darwinovy myšlenky ztratily svou sílu, nebo že by ji veřejnost zamítla. Národně-socialistický časopis „*Weltanschauung*“ obsahoval zkomolenou směs výrazů, které se vyskytují v biologii a výrazů označujících rasu a národ společně s evolucionismem a s Weismannovou teorií o dědičnosti. Tato podivná směs byla prohlášena za pravý základ německé biologie. Ve stejné době národní socialisté opakovaně prohlašovali, že národní socialismus je především politické a nikoli vědecké hnutí a vytvořili tak ostrou hranici mezi tím, co věda označila za „realitu“ a co bylo považováno za vedlejší výzkumné oblasti vědecké teorie. Ani Lamarck, Darwin nebo Haeckel, nehledě na jejich vědecký význam, nemohou být s národním socialismem srovnáváni.

Strategie odvolávání se na vědeckou autoritu (např. na Darwina), z níž by vědec mohl čerpat

¹¹² Weingart, Peter (1995): str. 142.

¹¹³ Alfred Ploetz je považován za autora výrazu „rasová hygiena“. V pozdějších jeho pracích rozvinul teorii o nutnosti vypracovat program populační kontroly, podle které by se měly zachovat jen ty nejlepší rasové vlastnosti.

¹¹⁴ Ploetz Alfred (1895): Die Tüchtigkeit unserer Rasse und der Schutz der Schwachen. Berliner Freie Presse, Berlin, str. 22.

¹¹⁵ Weismannismus - soubor názorů a poznatků vztahujících se k teorii zárodečné látky formulované August F. L. Weismannem (1834-1914), zejm. k učení o nedědičnosti získaných vlastností.

¹¹⁶ Mendelismus – soubor názorů a poznatků vztahujících se k J.G. Mendelovi (1822–1884), zej. k moderní genetice.

¹¹⁷ Weingart, Peter (1995): str. 144.

¹¹⁸ Tamtéž: str. 144.

charismatickou autoritu vůdcovství, byla bohužel propagována samotným Hitlerem. V jeho známé knize „*Mein Kampf*“ je jedna celá kapitola věnována národu (*Volk*) a rase (*Rasse*). Hitler nikdy necitoval zdroje, ze kterých čerpal, ale je zřejmé, že musel číst hodně literatury zaměřené na rasovou hygienu a rasovou biologii, zejména v roce 1924.¹¹⁹

Tato kapitola pojednává o Darwinově principu boje o život a o jeho evoluční teorii, aniž by byl zmíněn Darwin, autor teorií. Nezmiňovala jsem v plném znění jeho pojetí metafory a rozdíl mezi mezidruhovým bojem a bojem mezi rasami. Podle Weingarta se Darwin domníval, že boj představuje pro jednotlivé druhy prostředek ke zlepšení zdraví, je jejich ctností a slouží k jejich rozvoji. To, co později následovalo, byla podivná směs rasové hygieny a rasové biologie, ve kterých stát převzal aktivní roli při výběru zdravých jedinců s důrazem na rasovou čistotu.

9. Peter J. Bowler a jeho pohled na sociální darwinismus

Prof. Dr. Peter J. Bowler je současným historikem biologie, působí na Queen's University v Belfastu. Svůj zájem soustřeďuje především na historii evolučního myšlení, životního prostředí a genetiky. Bowler se zabývá vývojem a implikacemi darwinismu, včetně sociálního darwinismu, který spojuje s představou lidstva, které neustále bojuje o svou existenci. Tento směr je spojován s eliminací „nevhodných“ jedinců jako nutný předpoklad k pokroku. I v klasické práci Richarda Hofstadtera „*Sociální darwinismus v americkém myšlení*“¹²⁰ je sociální darwinismus spojován se soutěživostí, kterou v této práci spojuje s tržním kapitalismem pozdního 19. století. Bowler z této Hofstadterovy knihy vychází i při svém pohledu na sociální darwinismus.

Hofstadterovo tvrzení o popularitě metafory boje o život v ideologii tržního kapitalismu je ale podle Bowlera diskutabilní. Podle něj komunita podnikatelů podporovala myšlenku boje o život pouze částečně a nikoli většinově. Těm, kterým se podařilo snížit počet svých konkurentů, by se měli podle logiky metafory utvrdit v tom, že mohou stejně bezohledně přistupovat k ostatním.

Konečným cílem ekonomické soutěže je podle Hofstadtera stálý růst, ale ten, jak namítá Bowler, by vedl v biologické oblasti a v oblasti dědičnosti k neúspěchu v podobě menšího počtu potomků. Růst automaticky neznamená úspěch. V mnoha případech je podle Bowlera jasné, že

¹¹⁹ Weingart, Peter (1995): str. 145.

¹²⁰ Hofstadter, Richard (1944): *Social Darwinism in American Thought 1860-1915*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

zdeděné bohatství nekoresponduje se zděděnými vlastnostmi, které člověka zvýhodňují v konkurenčním boji. Přesto přechází bohatství v moc. Peter Bowler se dále věnuje sociálnímu darwinismu. Velké množství teorií sociálního darwinismu znesnadňuje jeho přesnou definici.¹²¹

Sociální darwinismus vznikl na konci 19. století. Počet interakcí mezi biologickým a sociálním myšlením podle Bowlera na konci 19. století narůstá. Mnoho politických debat řeší otázku, který faktor je při výchově člověka určující - zda příroda nebo kultura. Ti, kteří se domnívají, že hlavní vliv při výchově člověka má příroda - potažmo genetická výbava - popírají tvrzení, že zlepšené podmínky a výchova mají blahodárný vliv na lidský charakter. Tento přístup vede podle historika Bowlera ke konzervativnímu politickému myšlení, které se zakládá na potřebě omezit počet a vliv nižších vrstev, které podle tohoto názoru představují hlavní zdroj špatných vlastností ve společnosti. Eliminace nevhodných elementů se může vyskytovat jak u přirozeného tak u umělého výběru, sociálního darwinismu nebo u eugeniky. Darwinismus nebo mendelismus mohou nabídnout podle Bowlera vědeckou bázi pro eugeniku, protože obě teorie zdůrazňují dědičnost a zaměřují se na biologický charakter jedinců.

Oproti tomu Lamarckovo pojetí dědičnosti může být chápáno jako extrémní názor, který prosazuje, že kultura může zvítězit nad přírodou, která má své vlastní omezující hranice. Věří tomu, že lidská bytost se může zdokonalit tím, že bude vystavena tvrdším podmínkám a tato zlepšení se mohou dědit po další generace. Ve skutečnosti nepotřebujeme vlastnit zděděnou genetickou výbavu, ale rozhodující jsou náročnější podmínky, díky nimž se člověk zdokonaluje. Tento názor sdílejí zastánci kultury. Zastánci kultury pomohli pomocí tohoto názoru rozkvětu liberálního myšlení na úkor biologicky pojatého lamarckismu.

Dalším vžitým přístupem ve společnosti 19. století byla podle Bowlera tendence přemýšlet o rozdílech mezi lidmi v hierarchických termínech. Eugenika a sociální darwinismus se zakládaly na rozlišování jednotlivců v rámci lidské společnosti. Bylo velmi jednoduché si na základě spojení sociálního darwinismu a eugeniky představit, že „nižší“ rasy byly automaticky spojovány s dřívějšími evolučními stádii. Sám Darwin ale neprosazoval lineární koncept evoluce člověka. Dnes však všichni evolucionisté podvědomě přijímají lineární vývoj člověka, který však vede k utvrzování rasových předsudků.¹²² Opírají se především o lamarckismus, který souvisí s přesvědčením, že evoluce je založena na progresivním vývoji embrya. Přenos sociálních předsudků do vědecké teorie tak způsobili „nedarwinisté.“

Nejnámější verze sociálního darwinismu je podle Bowlera ta, která metaforu boje o život snaží vyložit hlavně myšlenkou soutěživosti, kterou prosazoval viktoriánský kapitalismus. Rozšíření této verze bylo moderními historiky podrobena kritice. Jak píše Bowler, historik Greene

¹²¹ Bowler, J. Peter (2003): *Evolution, the History of an Idea*. University of California Press, London, str. 285.

¹²² Bowler, Peter J. (2003): str. 285.

¹²³ poukázal na to, že interpretace týkající se metafory boje o život zahrnují široké názorové spektrum, které na jedné straně obsahuje otevřené nařčení z toho, že Darwin podporoval agresivní individualismus, a na druhé straně tvrdí, že nebyl vůbec jeho zastáncem. Podle Bowlera viděl Darwin hlavní smysl v podobě individuálního i mezidruhového boje v průběhu evoluce člověka a obával se toho, že zmírnění tlaku přirozeného výběru u civilizovaných společností může být škodlivé. Současně však nebyl nakloněn tomu, aby přijal přehnané a nadsazené představy o politice tržního kapitalismu. Podle Bowlera nebyl Darwin zastáncem toho druhu soutěživosti, který se zakládal na síle, ačkoli si byl vědom, že by bylo zapotřebí zavést opatření, které by zabránilo rozšiřování nevhodných lidských vlastností.¹²⁴

Bowler ve své práci¹²⁵ popisuje sociální darwinismus a různé druhy metafor, které se v rámci něj objevovaly. Bowler se ale nechtěl omezit jen na pojem sociálního darwinismu, který je v sociálních vědách jedním z nejznámějších mechanismů evoluce a zdůraznil především nedarwinistické mechanismy evoluce, které byly vědou přijaty na konci 19. století a na začátku 20. století. Podle Bowlera tedy paralelně existují ještě jiné biologické teorie, které se hlásí k Darwinově odkazu a kterými se Darwin a jeho následovníci řídili, ale které se nedají spojit se základním mechanismem přírodního výběru. Většina autorů, kteří nesouhlasí s Darwinem, jsou biologové. Dále existují teorie, které využívají Darwinovu teorii jen z části a reflektují především sociální hodnoty.

Klasickou představu, že Darwinova teorie měla vliv na sociální myšlení v 19. století, obsahuje například studie Richarda Hofstadtera „Sociální darwinismus v americkém myšlení“¹²⁶

Darwinovy teorie, které se vztahují k „přežití nejsilnějšího“ (*survival of the fittest*) a k „boji o život“ (*struggle for life*) byly podle Hofstadtera využity Herbertem Spencerem a jeho následovníky k tomu, aby legitimizovaly ideologii individualismu a podpořily soutěživý étos rychle rostoucího kapitalismu (Hofstadter vyjmenovává mnoho dalších teorií, které jsou známe pod pojmem sociální darwinismus). V pozdním 19. století byla metafora „boje o život“ spojována s myšlenkou opodstatnění „podřadných“ (méněcenných) ras, což Hofstadter kritizuje. Později tuto metaforu převzala nově vzniklá eugenika a rasová hygiena (*Rassenhygiene*), která zdůrazňovala odstranění nežádoucích jedinců společnosti a navrhovala umělý výběr populace prostřednictvím selekce.

Podle Bowlera není snadné obsáhnout všechny nově vzniklé postdarwinistické teorie,

¹²³ Greene, John. C (1977): Darwin as a Social Evolutionist. Journal of the Hist. of Biology, vol. 10, no. 1, str.: 1-27.

¹²⁴ Bowler, J. Peter (2003): str. 286.

¹²⁵ Bowler, Peter J.(1995): Social metaphors in evolutionary biology, 1870-1930: The Wider Dimension of Social Darwinism, In: Maasen, Sabine (ed.) Biology as Society, Society as Biology. Luwer Academic Publishers, Dordrecht.

¹²⁶ Hofstadter, Richard (1944): Social Darwinism in American Thought. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

kteří vykazaly během svého vývoje tolik změn.¹²⁷ Zároveň je obtížné si uvědomit, že všechny tyto obsáhlé teorie byly inspirovány jednou jedinou teorií biologickou. Někteří sociální vědci považují Darwinovu teorii za „materiální“ teorii, podle které jsou všechny morální hodnoty soustředěny na ekonomický zisk. Darwinismus byl těmito vědci považován za špatnou teorii, protože vrhal špatný pohled na lidský život a posiloval v lidech pocit, že se mají chovat pudově jako živočichové. V podstatě vše individuální se vztahovalo pouze na biologický kontext dědičnosti.

Jak se domnívá Bowler, jeden z negativních pohledů na darwinismus byl vypracován Robertem Bannisterem v jeho knize *Social Darwinism, Science and Myth in Anglo-American Thought*¹²⁸ Podle Bannistera je sociální darwinismus mýtus. Účelem tohoto mýtu bylo podpořit reformované pohledy na Darwinovu teorii z počátku 20. století. Bannisterova faktická poznámka spočívala v tom, že „sociální darwinismus“ nebyl nikdy tak populární, jak se domníval Hofstadter. Podle Bannistera byl termín „sociální darwinismus“ vysvětlován v pejorativním smyslu, který se prosadil teprve začátkem 20. století. Abychom podle Bannistera lépe pochopili sociální evolucionismus pozdního 19. století, je třeba zapomenout na moderní pojetí darwinismu a představit si sociální evolucionismus ve spojení s vlivnými sociálními teoriemi, které v té době existovaly. Nakonec musíme podle Bannistera připustit, že biologický darwinismus pozdního 19. století obsahoval prvky, které nebyly podle moderních měřítek darwinistické.

Nejnámější nedarwinistickou evoluční teorií byl tzv. lamarckismus, který se zakládal na myšlence dědičnosti získaných vlastností. Herbert Spencer byl v teoretické biologii spíše lamarckistou než darwinistou. Darwinismus tvrdí, že metafora „boje o život“ podněcuje individuální rozvoj, Darwin ji nepovažoval za prostředek k vyloučení zdánlivě slabších ze společnosti. Obě teorie (Darwinova i Lamarckova) věřily, že pokrok byl výsledkem „boje o život“ v evolučním vývoji druhů a věřily tomu, že kdyby boj skončil, jednotlivé druhy by vyhynuly. Na této úrovni se metafora boje o život přeměnila v metaforu s novým přesahem zaměřené na fungování mechanismu evoluce. Darwin a Wallace věřili, že nové druhy budou mít tendenci se rozšířit ze svého původního místa na místa nová a nahradí tak postupně jednodušší živočišné druhy, které dosud v určitém prostředí žily. V pozdním 19. století byl tento myšlenkový model mezidruhového boje široce rozšířen a odpovídal představě zeměpisného rozšíření jednotlivých druhů. V roce 1876 ho Alfred Russel Wallace vydává pod názvem „*The geographical distribution of animals*“. Po roce 1900 tento Wallaceův model využili paleoantropologové, aby vysvětlili rozšíření prvních předků člověka v paleolitu ve starší době

¹²⁷ Bowler, Peter J. (2003): str. 274-375.

¹²⁸ Bannister, C. Robert (1979): *Social Darwinism. Science and Myth in Anglo-American Social Thought*. Temple University Press, Philadelphia.

kamenné. Na přelomu 19. a 20. století se mezidruhový boj v moderní formě nepovažoval za důsledek Darwinovy teorie. Myšlenku mezidruhového boje přijala skupina biologů a antropologů, kteří nepatřili k příznivcům Darwinovy teorie. S mezidruhovým bojem úzce souvisí rasisticky zaměřená myšlenka o vyšších a nižších rasách. Existovalo mnoho příznivců lamarckismu, kteří podporovali myšlenku rasismu. Tvrdili, že „vyšší“ rasy vznikaly v příznivějším evolučním prostředí severní Evropy.

I evolucionisté byli přesvědčeni, že některé rasy jsou více pokročilé než jiné. Metafora boje o život mezi jedinci se tak rozšířila na boj mezi dvěma a více rasami. Darwin předpokládal, že vyvinutější rasa nebo druh ovládne životní prostředí a bude expandovat do nových oblastí. Svůj protějšek na nižším stupni vývoji postupně vytlačí.¹²⁹

Je důležité si podle Bowlera uvědomit, že metafora expanze a dobývání může vystupovat nezávisle na teorii přírodního výběru. Pokud hovoříme o metafoře, kde „v boji o život“ zvítězí ten nejsilnější druh nebo rasa, tak to samo o sobě neznamena, že budeme současně věřit v přírodní výběr jako mechanismus individuální změny, které vyprodukovaly evolučně vyšší druhy.¹³⁰

Metafora se stala populární v prvních desetiletích před první světovou válkou a výrazně tak přispěla k vypuknutí německé agresivní válečné propagandě. Britský geolog W. J. Sollas se ve své knize „Dávni lovci“ (*Ancient Hunters and their modern representatives*) z roku 1911 domníval, že míšením ras dojde k boji mezi nimi a k jejich postupnému vymření. Byl posedlý Darwinovou myšlenkou přírodního výběru jako hnacího motoru pokroku.

Přenos metafory z oblasti biologie do oblasti sociálních věd podle Bowlera neproběhl přímým a cíleným způsobem. Darwinova evoluční teorie přirozeného výběru nebyla zcela jistě jediným zdrojem pro metaforu boje o život, vedle ní ji ovlivnila liberální teorie individualismu, zejména Spencerova lamarckismu, který bychom mohli z biologického hlediska interpretovat jako sociální filozofii. Koncept boje o život popisovali jak darwinisté, tak jejich odpůrci. Na metaforu boje o život nahlíží Bowler jako na produkt konzervativního pohledu na lidskou historii, který byl dlouhou dobu součástí paleoantropologie a biologie v 19. století. Upozorňuje na komplexnost a obtížnost situace, která nastala v biologii a historických vědách v souvislosti s jejich proměnou během 19. a 20. století. Bowler nevnímá sociální darwinismus jako jediný zdroj, ze kterého metafora čerpala. Je si vědom její velké popularity na přelomu obou století.

¹²⁹ Darwin (1967): str.: 71-73.

¹³⁰ Bowler, Peter J. (1995): str. 118.

Závěr

Hlavním cílem mé práce bylo představit koncepci metafory boje o život a v té souvislosti i problematiku sociálního darwinismu z pohledu tří autorit, Oscara Hertwiga, Petera Weingarta a Petera J. Bowlera. Mojí snahou bylo ukázat, jak tito rozliční autoři k metafoře přistupují, jak jí používají a jak ji na základě svého vědeckého nebo osobního zaměření vnímají.

Oscara Hertwiga jsem si vybrala z toho důvodu, že představuje příkladnou ukázkou kritického pohledu na sociální darwinismus na počátku 20. století. Oscar Hertwig je biolog a svou prvotní kritiku zaměřuje proti Darwinově koncepci boje o život. Podle Hertwigova názoru chtěl Darwin pomocí „boje o život“ (*struggle for existence*) vysvětlit to, jakým způsobem organismy přežijí ve svém prostředí. Pro Hertwiga je tento pohled nedostatečný a dokonce zavádějící. Podle něj Darwin koncept boje ve vývoji a „prosazování“ organismů přecenil. Hnacím „motorem“ není boj. Podle Hertwiga působí na organismy řada faktorů, které u nich vyvolávají různé změny. Tyto vycházejí jak z vnějšího prostředí, tak ze samotného organismu.

Hertwig zažil první světovou válku a její neblahé důsledky. Německo bylo po první světové válce zasaženo těžkými ztrátami. Hertwiga tento fakt přiměl ke kritice, kterou zaměřuje právě proti

válce, která podle jeho názoru představuje nebezpečí a kde se prosazují „nejsilnější“ státy. Ve spise „Stát jako organismus“ autor-biolog srovnává stát s živým organismem. Hertwig se domnívá, že si stát může stanovit jasné cíle a dostát tak své podpůrné státotvorné roli.

V další části své práce jsem se zaměřila na současného sociologa Prof. Dr. Petera Weingarta z Bielefeldu, který se zabývá vztahem mezi vědou, politikou a médií. Hlavní oblast jeho zájmu spočívá v popularizaci vědy se zaměřením na to, jakým způsobem ji chápe laická veřejnost. Prof. Dr. Petera Weingarta jsem si vybrala proto, že se podrobně zabývá jazykovým a významovým rozbohem metafor obecně, jejich funkčností a disfunkčností. Autor se zabývá jazykovým rozbohem Darwinovy metafory boje o život a dochází k následujícím závěrům:

- 1) metafora z každodenního jazyka přechází do vědeckého jazyka.
- 2) z vědeckého jazyka se přesouvá do jiného vědeckého jazyka
- 3) z vědeckého jazyka se přesouvá zpět do jazyka každodennosti a mění své významy.¹³¹

Weingart dává do souvislosti metaforu boje o život s vědeckým, sociálním a politickým diskursem. Tímto nepřímým způsobem dokazuje, že je ovlivněná sociální aktivitou. Weingart nahlíží na vědu a na její funkci, která spočívá v kontrole a standardizaci jazyka. Věda tímto způsobem přispívá ke konstrukci umělého jazyka, který je z každodenního jazyka odvozen.

Mezi funkce metafory patří její schopnost ukázat a vysvětlit daný problém. Svou pozornost zaměřuje na jeden objekt a pomocí inspirace přispívá k novým hypotézám a náhledům. Nicméně podle Weingarta nadhodnocením významu metafory boje o život se můžeme mýlit. Význam jazykového spojení „boj o život“ nemusí mít pouze jednoznačně pozitivní nebo negativní smysl. Přenosem metafory může dojít k porušení jejího původního smyslu, k němuž dochází zejména při přenosu z vědeckého prostředí do nevědeckého kontextu.

K významovému posunu metafory dochází podle Petera Weingarta i tehdy, pokud se k jejímu původnímu smyslu připojí jiný význam v novém kontextu. Jedná se zejména o proces tzv. „zvědečtění“. Zatímco většina metaforických posunů obsahuje jednoduché koncepty s omezenými významovými konotacemi, v některých případech představují jisté koncepty vlastní teorii, ze kterých se postupně mohou stát souvislé celosvětové teorie. Ve své práci zdůrazňují zejména Weingartovo zaměření se na německý kontext metafory boje o život (*Kampf ums Dasein*) a na jeho další osud v německém prostředí.

Weingart, jak jsem již v této práci výše popsala, dává do souvislosti metaforu boje o život se sociálním darwinismem, který je zase v německé oblasti vnímán v souvislosti s nacismem. Tyto asociace měly pravděpodobně velký vliv na přijetí biologického myšlení po druhé světové válce a přispěly k růstu nacistické moci. Metaforu boje o život Weingart přirovnává k viru, který napadl lidskou mysl. Weingart představuje metaforu boje o život jako názorný příklad strategického

¹³¹ Weingart, Peter (1995): str. 127.

postavení v sociálním darwinismu a její spojení s národním socialismem.

Při veřejných diskuzích, v době vzrůstajícího nacionalismu, docházelo podle Weingarta k významovým posunům metafory boje o život. Autor dále zdůrazňuje, že se změnou sociálního prostředí se měnil také kontext chápání metafory.

Dále jsem se v této práci snažila osvětlit přístup třetí autority, která se věnovala problému metafory boje o život. Touto osobností je Peter J. Bowler.

Účelem zniňované Bowlerovy práce, která pro mě byla jednou z mých nejdůležitějších zdrojů – práce se názvem „Social metaphors in evolutionary biology, 1870-1930: The Wider Dimension of Social Darwinism“ - je popsání sociálního darwinismu a různých druhů metafor, které se na jeho poli objevovaly. Nejde tedy jen o metaforu boje o život, ale v sociálním darwinismu můžeme najít těchto metafor více.

Peter J. Bowler se zaměřoval především na popularizaci vědy. Diachronní metodou a přístupnou formou popisuje ve svých pracech nejznámější mechanismy evoluce a zdůrazňuje především nedarwinistické mechanismy evoluce, které byly vědou přijaty na konci 19. století a na začátku století dvacátého. Podle Bowlera tedy paralelně existují ještě jiné biologické a sociální teorie, které se hlásí k Darwinově odkazu a kterými se Darwin a jeho následovníci řídili, ale které se nedají spojit se základním mechanismem přírodního výběru. Mezi teorie, které byly ovlivněny Darwinem, patří také sociální darwinismus. Ten však využívá Darwinovu teorii jen z části a reflektuje především její sociální hodnoty. Nejznámější verze sociálního darwinismu je podle Bowlera ta, která se metaforu boje o život snaží vyložit hlavně myšlenkou soutěživosti, neboli viktoriánský kapitalismus.

Je dobré si připomenout, že všichni výše zmínění autoři vychází ze stejné Darwinovy metafory boje o život. Na metaforu boje o život můžeme tedy prostřednictvím těchto autorů nahlížet jako na „interdisciplinární nástroj“, který jim pomáhá pochopit vztah mezi skutečností, ve které žijí a původním předmětem jejich zájmu – například lingvistickým nebo historickým zkoumáním. Prostřednictvím metafory usilují o pochopení hlavního problému, který je trápí (například u Oskara Hertwiga je to válka).

Sociolog a lingvista Peter Weingart poukazuje na „základnost“ nadhodnoceného nebo chybného přenosu metafory boje o život, který vede k vytvoření zcela nového (někdy nebezpečného) významu (např. zneužití nacismem), který s původním významem nemá nic společného.

Všichni tři autoři, Oscar Hertwig, Peter Weingart, Peter J. Bowler nahlíží na metaforu boje o život odlišným způsobem, z důvodu odlišného prostředí, svého odlišného profesního zaměření a doby. Oscar Hertwig pochází z Německa, kde byla metafora boje o život přijata s otevřenou náručí a „hodila se“ k ospravedlnění vedení války. Je svědkem doby, kdy se utváří militantně laděný

sociální darwinismus. Hertwig popisuje bezprostředně válku a poválečnou situaci, je jejím současníkem a z tohoto důvodu nechápe sociální darwinismus jako jednu u hlavních oblastí svého vědeckého zájmu.

Naproti tomu další dva autoři - Peter Weingar a Peter J. Bowler - se svojí současností nezabývají. Pozorují oblast sociálního darwinismu a také metaforu boje o život z vědeckého (sémiotického a historického) hlediska.

Peter Weingart poukazuje na to, jakým způsobem mohlo docházet (a stále dochází) k mylným vědeckým výkladům a jaké „nepříjemnosti“ nebo dokonce „nebezpečí“ tyto výklady mohly pro společnost znamenat (viz. nacismus).

Peter J. Bowler k dané problematice přistupuje s klidem „historika“, nevidí v sociálním darwinismu „hrozbu“ pro současnost. Celou oblast sociálního darwinismu se snaží definovat, zařadit a vysvětlit jako jednu z teorií mezi mnoha dalšími. Snaží se celou teorii zasadit do kontextu, ve kterém vznikala. Pracuje tedy diachronní metodou.

Pokud bych měla odpovědět na otázku, co si já osobně představuji pod pojmem sociálního darwinismu, kterého je metafora boje o život hlavní a neodělitelnou součástí, potom bych musela potvrdit své počáteční tvrzení, že sociální darwinismus je nejednoznačný, ambivalentní pojem. Záleží na úhlu pohledu jednotlivých autorit ve vědeckého diskurzu a také na kontextu, ve kterém oblast sociálního darwinismu studují.

Přehled použité literatury:

- Bagehot, Walter (1872): *Physics and Politics: Or Thoughts on the Application of the Principles of Natural Selection and Inheritance to Political Society*, London University Press, London.
- Bagehot, Walter (1974): *Physics and Politics: Or Thoughts on the Application of the Principles of Natural Selection and Inheritance to Political Society*. In: N. St John-Stevás (ed.): *The Collected Works of Walter Bagehot*. vol.VII. *The Economist*, London, str. 65-78.
- Bannister, Robert C. (1970): *The Survival of the Fittest is Our Doctrine: History or Histrionics?* *Journal of the History of Ideas*, vol. 31, no. 3, str.: 377-398.
- Bannister, C. Robert (1979): *Social Darwinism: Science and Myth in Anglo-American Social Thought*, Temple University Press, Philadelphia.
- Bellomy, Donald C. (1984): „Social Darwinism“ Revisited. *Perspectives in American History*, New Series, New York.
- Ber, Gillian (1983): *Darwin's Plots: Evolutionary Narrative in Darwin, George Eliot and Nineteenth-Century Fiction*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Bowler, Peter J. (1995): *Social metaphors in evolutionary biology, 1870-1930: The Wider Dimension of Social Darwinism*, In: Maasen, Sabine (ed.) *Biology as Society, Society as Biology*. Luwer Academic Publishers, Dordrecht.

- Bowler, J. Peter (2003): *Evolution, the History of an Idea*. University of California Press, London.
- Boyd, R. – Richerson, P.J. (1985): *Culture and the evolutionary process*. Chicago UP, Chicago.
- Bryan, William Jennings (1967): „Bryan’s Last Speech.“ Bryan’s Last Speech. In: Allen, L.H. (ed.) *Bryan and Darrow at Dayton. The Record and Documents of the Bible-Evolution*. Trial, New York, str. 529-55.
- Budil, Ivo (2002): *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Triton, Praha.
- Burrow, J.W. (2003): *Krise rozumu, Evropské myšlení 1848-1914*, CDK, Brno.
- Call, Lewis (1998): *Anti-Darwin, Anti-Spencer: Friedrich Nietzsche’s Critique of Darwin and Darwinism*. *History of Science*, vol. 36, no. 1, 1-22.
- Cravens, Hamilton (1978): *The Triumph of Evolution: American Scientists and the Heredity Environment Controversy, 1900-1941*. Philadelphia.
- Crook, Paul (2007): *Darwin’s Coat-tails, Essays on Social Darwinism*. The Concept. Cambridge, Cambridge University Press.
- Darwin, Charles (1967): *On the Origin of Species by the Means of Natural Selection: Or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. Harvard University Press, London.
- Darwin, Charles (1913): *The Descent of Man and Selection in Relation to sex*. John Murray, London.
- Dennett, D.C. (1984): *Elbow Room*. Cambridge, MIT Press, Mass.
- Durant, John (1979): *Scientific naturalism and Social Reform and Religious Belief*, Oxford University Press, Oxford.
- Eibl – Eibesfeldt, Irenäus (2006): *Člověk-bytost v sázce. Přírodopis lidské pošetilosti*. Academia, Praha.
- Evans, Richard J. (1997): *In search of German Social Darwinism: The History and Historiography of a Concept*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Freeman, Derek (1974): *The Evolutionary Theories of Charles Darwin and Herbert Spencer*. *Current Anthropology* 15, chybí ročník!, str.: 221-237.
- Gasman, Daniel (2004): *The Scientific Origin of National Socialism*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
- Goldman, Eric (1952): *Rendezvous with Destiny*, New York University Press, New York.
- Greene, John. C (1977): *Darwin as a Social Evolutionist*. *Journal of the Hist. of Biology*, vol. 10, no. 1, str.: 1-27.
- Greta Jones (1980): *Social Darwinism in English Thought*. Harvester, London.
- Hawkins, Mike (1997): *Social Darwinism in European and American Thought 1860 – 1945. Nature as Model and Nature as Threat*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hertwig, Oscar (1916): *Werden der Organismen. Eine Widerlegung von Darwin’s Zuffalstheorie*.

Gustav Fischer Verlag, Jena.

Hertwig, Oscar (1921): Zur Abwehr des etischen, politischen und sozialen Darwinismus, Verlag von Gustav Fischer, Jena

Hertwig, Oscar (1922): Staat als Organismus. Gedanken zur Entwicklung der Menschheit. Gustav Fischer Verlag, Jena.

Hesse, A. (1904): Natur und Gesellschaft. Eine kritische Untersuchung der Bedeutung der Deszendenztheorie für das soziale Leben. Gustav Fischer Verlag, Jena.

Hofstadter, Richard (1944): Social Darwinism in American Thought 1860-1915. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Jones, Greta (1980): Social Darwinism in English Thought: The Interaction Between Biological and Social Theory. Harvester Press, Sussex.

Keith, Arthur (1947) : Evolution and Ethics. Van Rees Press, New York.

Koch, Hans, Joachim (1923): Der Sozialdarwinismus, seine Genese sein Einfluss auf das imperialistische Denken, Jena.

Komárek, Stanislav (2000): Příroda a kultura. Svět jevů a svět interpretací aneb Jak je to doopravdy. Vesmír, Praha.

Kuhn, Thomas (1997): Struktura vědeckých revolucí. OIKOYMENH, Praha.

Lankester, E. Ray (1914): Degeneration: A Chapter in Darwinism. London.

Matthew. W.D. (1914): Annals of the New York Academy of Science, vol. 24, no. 1, str.:171-318.

Murphy, Robert F. (2004): Úvod do kulturní a sociální antropologie. Slon, Praha.

Paul, Diane B. (2009): Darwin, Social Darwinism and Eugenics: in Cambridge Companion to Darwin. Cambridge University Press

Ploetz Alfred (1895): Die Tüchtigkeit unserer Rasse und der Schutz der Schwachen. Berliner Freie Presse, Berlin.

Rádl, Emanuel (2006): Dějiny biologických teorií novověku. Academia, Praha.

Renan, Ernest (1871): Reforme intellectuelle et morale, Michel Lévy Frères, Paris.

Richerson, P.J. – Boyd, R. (2005): Not by genes alone. How culture transformed human evolution. Chicago UP.

Rousseau, Jean Jacques (1989): Rozpravy. Svoboda, Praha.

Ruse, Michael (1993): Darwinian Paradigm: Essays on its history, philosophy and political implications. Routledge, London.

Ruse, Michael (1999): Is evolution social construction ? Harvard University Press, Cambridge

Smile, Samuel (1859): Self-help, New York Edition, London.

Sollas, William, Johnson (1911): Ancient Hunters and their modern representatives. Macmillan, London.

- Spencer, Herbert (1864): Principles of Biology, London University Press, London.
- Spencer, Herbert (1874): The Principles of Sociology, Williams and Norgate, London.
- Spencer, Herbert (1884): The Man versus the State. Willams and Norgate, London, Edinburgh.
- Spencer, Herbert (1970): Social Statics: Or, The Conditions Essential to Human Happiness Specified and the Frist of Them Developed. Robert Schalkenbach Foundation, London.
- Schallmayer, Wilhelm (1903): Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker. Gustav Fischer Verlag, Jena.
- Stauffer, R.C. (1975): Charles Darwin's Natural selection: Being the Second Part of His Big Species Book Written from 1856 to 1858. Cambridge University Press, Cambridge.
- Unesco (1952): The Race Concept: Results of an Inquiry. Unesco, Paris
- Weikart, Richard (2002): Darwinism and Death: Devaluing Human Life in Germany 1859-1920, Journal of the History of Ideas, vol. 63, no. 2, str.: 323-344.
- Wallace, Alfred, Russel (1876): The geographical distribution of animals. Macmillan, London.
- Wallace, Alfred, Russel (1912): Darwinism: An Exposition of the Theory of Natural Selection. Macmillan, London.
- Weikart, Richard (1993): The Origins of Social Darwinism in Germany, 1859-1895. Journal of the History of Ideas, vol. 54, str.: 469-88.
- Weikart, Richard (1998): Socialist Darwinism: Evolution in German Socialist Thought from Marx to Bernstein. International Scholars, San Francisco.
- Weikart, Richard (2002): Darwinism and Death: Devaluing Human Life in Germany 1859-1920, Journal of the History of Ideas, vol. 63, no. 2, str.: 323-344.
- Weingart, Peter (1995): Struggle for existence. Selection and retention of a metaphor. In: Sabine, Maasen et.al. (ed.): Biology as Society, Society as Biology, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Weiss, Sheila F. (1987): Race Hygiene and National Efficiency: The Eugenics of Wilhelm Schallmayer. University of California Press, Berkeley.
- Weissenberg, Richard (1959): Oscar Hertwig (1849-1922). Leben und Werk eines deutschen Biologen. Johann Ambrosius Barth, Leipzig.
- Young, Robert M. (1985): Darwin's Metaphor: Cambridge University Press, Cambridge.

Internetové zdroje:

Darwinovy sebrané spisy – <http://pages.britishlibrary.net/charles.darwin>

Slovník historických a filozofických pojmů – <http://historisches-lexikon-bayerns.de/>

Journal of the History of Ideas - <http://jhi.pennpress.org/strands/jhi/htm>

Journal of the History of Biology – <http://www.springerlink.com/link>